

**UNIVERZITA TOMÁŠE BATI VE ZLÍNĚ
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Institut mezioborových studií Brno**

Meze a možnosti restorativní a retributivní justice

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

**Vedoucí bakalářské práce:
JUDr. Miroslava Kejdová, CSc.**

**Vypracoval:
Pavel Hromek**

Brno 2009

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Meze a možnosti restorativní a retributivní justice“ zpracoval samostatně a použil jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

Brno 29. 4. 2009

.....
Pavel Hromek

Poděkování

Děkuji paní JUDr. Miroslavě Kejdové, CSc. za velmi užitečnou metodickou pomoc, kterou mi poskytla při zpracování mé bakalářské práce

Pavel Hromek

ÚVOD	2
1. TRESTNÍ SPRAVEDLNOST	4
1. 1. Trestní spravedlnost v historických souvislostech	4
1. 2. Pojetí retributivní a restorativní justice	6
1. 2. 1. <i>Retributivní justice</i>	6
1. 2. 2. <i>Znaky retributivní justice</i>	7
1. 3. Restorativní justice	9
1. 3. 1. <i>Definice a cíl restorativní justice</i>	10
1. 3. 2. <i>Základní principy restorativní justice</i>	11
1. 4. Současné možnosti trestní justice ČR	12
2. MOŽNOSTI ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ	14
2. 1. Trestní řízení	14
2. 2. Pojem a účel trestu	15
2. 3. Alternativní řešení trestních věcí	17
2. 4. Druhy alternativních trestů	18
2. 4. 1. <i>Další alternativy</i>	23
2. 5. Odklon v trestním právu	24
2. 5. 1. <i>Pojem odklonu</i>	24
2. 5. 2. <i>Odklon a zásada legality</i>	25
2. 5. 3. <i>Odklon a postavení poškozeného a obviněného</i>	25
2. 5. 4. <i>Typy odklonů v trestním právu ČR</i>	26
2. 6. Trestní příkaz	26
2. 7. Podmíněné zastavení trestního stíhání	28
2. 8. Narovnání	32
3. ŘÍZENÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE	35
3. 1. Zákon ve věcech mládeže	35
3. 2. Zásady řízení ve věcech mládeže	36
3. 3. Druhy opatření ukládaných mladistvým	37
3. 4. Odklony ve věcech mládeže	38
4. ÚLOHA PMS V SYSTÉMU TRESTNÍHO PRÁVA	41
5. PŘIPRAVOVANÉ ZMĚNY NOVÝM TRESTNÍM ZÁKONÍKEM	45
5. 1. Trestní zákoník	45
5. 2. Rekodifikace trestního práva procesního	49
5. 2. 1. <i>Nové druhy odklonů</i>	50
6. KAZUISTIKY	53
ZÁVĚR	59
RESUMÉ	61
ANOTACE	62
LITERATURA A PRAMĚNY	63

ÚVOD

Kriminalita, nebo-li zločinnost je jedním ze závažných a společensky nebezpečných sociálně patologických jevů. Každá společnost si vytvořila určitý systém reagování na tyto situace a ve všech fázích svého historického vývoje měla a má snahu tento jev eliminovat a nacházet co neoptimálnější způsoby jeho postihu s cílem zamezení dalšího nárůstu kriminality a vzniku jejích nových forem.

V dějinách i v současné době je doposud uplatňován model retributivní (odplatné neboli trestající) justice. V pojetí tohoto tradičního modelu je primární obětí trestného činu stát, kdy všechny síly a prostředky jsou soustředěny na ochranu státu a společnosti, kterou reprezentuje, před pachateli, kteří ohrožují veřejný zájem. Vzniká tak systém a tím izolace odsouzených od ostatní společnosti. S rozvojem společnosti, neustálým nárůstem kriminality se vznikem nových skutkových podstat trestných činů a s tím související nedostatečnou ochranou společnosti se začínají objevovat pochybnosti o účinnosti tohoto modelu trestní spravedlnosti a tento model se stává dostatečně nefunkčním a zastaralým.

V reakci na tento vývoj a se společenskými změnami a rozvojem humanizace, hledá společnost nové formy odplaty a spravedlnosti, které by nahradily nebo alespoň doplnily některé tradiční, poněkud nepružné postupy v trestním řízení, kdy v posledních desetiletích se vzniká novém pojetí trestní spravedlnosti tzv. restorativní (obnovující) justice. V tomto novém, koncepčně odlišném pojetí, je přistupováno k trestnému činu zcela odlišně a je v něm spatřováno především poškození jedné osoby osobou jinou, nikoliv útok na stát a tím poškození veřejných zájmů .

Bakalářskou práci na téma „*Meze a možnosti restorativní a retributivní justice*“ jsem pojal jako teoretickou práci, založenou na analýze písemných textů, studiu dostupné literatury k dané problematice a trestních spisů OŘ Policie ČR Hodonín.

Práce je rozdělena do šesti kapitol. V první kapitole jsou popsány základní principy, teoretická východiska a cíle restorativní a retributivní justice a současné možnosti trestní justice ČR v souvislosti s legislativním zakotvením zákonných ustanovení obsahující prvky restorativní justice. Ve druhé kapitole jsou popsány možnosti řešení trestních věcí v pojetí retributivní a restorativní justice v České republice, rozdělení alternativ podle trestního práva

hmotného a procesního, na jejichž základě jsou vymezeny alternativní tresty a opatření, odklony od potrestání. Třetí kapitola vymezuje základní principy zákona č. 218/2003 Sb. O soudnictví ve věcech mládeže a možnosti řešení trestné činnosti mládeže. Ve čtvrté kapitole je popsán vznik a význam Probační a mediační služby a jejího postavení v systému trestního práva. V páté kapitole je uvedena stručná charakteristika nového trestního zákoníku a některé změny a odlišnosti od dosavadního trestního zákona a změny připravované v souvislosti s rekodifikací trestního práva procesního. Poslední šestou kapitolu tvoří kasuistiky z praxe, na kterých dokládám uplatnění standardního a alternativního řešení trestních věcí v praxi.

Cílem bakalářské práce je teoretické shrnutí a porovnání základních principů retributivní a restorativní justice a vytvoření přehledu možností uplatňování obou modelů trestní justice v České republice. Prakticky pak doložit využitelnost a vhodnost uplatnění principů a institutů obou pojetí justice kazuistikami z praxe a posoudit vhodnost obou modelů trestní spravedlnosti v trestním řízení.

1. TRESTNÍ SPRAVEDLNOST

1. 1. Trestní spravedlnost v historických souvislostech

Každá společnost si vytváří určitý systém reagování na situace, ve kterých dochází k porušování či ohrožování jejích základních hodnot a norem. Trestní právo obsahuje nejdůležitější hodnoty společnosti, které stát chrání za využívání rozdílných nástrojů. Postoj k pachatelům trestné činnosti, názory na tresty a způsob trestání pak odráží kulturní a ekonomickou úroveň společnosti a její vztah k jedinci či postoj k občanským právům a svobodám.

Trestní spravedlnost, tedy nazírání na přiměřenost a vhodnost společenské reakce na spáchaný trestný čin, je historicky a kulturně podmíněna. Liší se v jednotlivých kulturně-civilizačních oblastech a mění se i v průběhu času.

Dávné chápání trestní spravedlnosti tak, jak o něm máme ověřitelné historické doklady, spočívalo *na odplatě a vyrovnání*. Známý princip „oko za oko, zub za zub“ vyjadřuje nejen záměr způsobit pachateli stejnou újmu, jakou způsobil své oběti, ale obsahuje i snahu „vyrovnat“ situaci pachatele a poškozeného. Tohoto vyrovnání však bylo možno v určitých případech dosáhnout i nepřímo, tedy kompenzací (poskytnutím adekvátního odškodnění). To je podstata různých možností „vykoupení se z trestu“, tedy možnosti vyhnout se odplatě zaplacením náhrady (odškodného) oběti.

Tyto postupy byly chápány jako „spravedlivé“, tedy jako přijatelné a vhodné ve většině známých civilizačních okruhů, a to v různých etapách jejich kulturního vývoje.

Modalita tohoto pojetí trestní spravedlnosti se projevovaly spíše v procedurách (měly tedy spíše „procesní charakter“), např. v různých kulturních a náboženských zvyklostech, podle kterých byly projednávány jednotlivé delikty a bylo zacházeno s jejich pachateli.

Kompetence k projednávání různých deliktů prošly v průběhu časů radikálními změnami. V původní podobě byly tyto kompetence zřejmě ponechány nejužšímu okruhu rodiny (to je základem dosud přežívající krevní msty) nebo stařešinovi rodu či sboru představitelů kmene. Tak jak se vyhraňovala moc jednotlivých subjektů (náčelníků, vládců apod.), řídicích a rozhodujících obecné i dílčí záležitosti dané lidské pospolitosti (komunity), přičemž tato moc byla často zdůvodňována a zaštiťována náboženskou autoritou, omezovala se zároveň možnost přímých účastníků daného konfliktu (deliktu) rozhodnout věc podle

představ a zájmů obětí.

Postupem času pozbyly jednotlivé delikty „soukromoprávní charakter“, přestaly tedy být primárně záležitostí mezi viníkem a poškozeným, a stát (nejprve absolutistický panovník, později jiné subjekty - orgány, na které panovník delegoval svou pravomoc) si plně vytvořil *trestní monopol*.

V Evropě tento vývoj nabýval konkrétních rysů v průběhu 11. a 12. století, tak jak se postupně formovaly jednotlivé státní útvary a upevňovala moc panovníků a církve. Zpočátku si vznikající státní moc vyhrazovala právo stíhat jen nejzávažnější činy, ohrožující moc panovníka nebo státní náboženství. Postupně se monopol státu rozšířil na všechny delikty a trestné činy se plně dostaly do sféry veřejného práva.

Součástí tohoto trestního monopolu se stalo i *výlučné oprávnění státu koncipovat trestní politiku a realizovat ji svými mocenskými prostředky*. Tento vývoj vyvrcholil v průmyslově rozvinutých evropských zemích zhruba v 19. století a byl odrazem celkového nazírání na úlohu státu a součástí filozofického a politického myšlení té doby.

Ve druhé polovině 20. století se dostala do popředí otázka, zda standardní systémy trestní justice náležitě reflektují potřeby *obětí trestných činů* a zda dostatečně zajišťují ochranu jejich práv. Rozvíjejí se různé *viktimologicky orientované přístupy k problematice trestání a zacházení s pachateli*, které usilují o zlepšení postavení obětí v trestním procesu a o účinnější zajištění jejich práv na odškodnění újmy, kterou utrpěly v důsledku trestného jednání pachatele, a o dosažení přiměřené satisfakce.

V posledních desetiletích, zejména v souvislosti s všeobecným rozvojem kladení důrazu na lidská a občanská práva a jejich ochranu, dochází k hledání nové podoby trestní spravedlnosti, odlišné od tzv. retributivního pojetí tak, aby byla pravomoc státu při řešení trestních věcí omezena a došlo k posílení role přímých účastníků při řešení vzájemného konfliktu a jeho následku. Formují se tak představy o restorativní (obnovující) justici. Nově vzniklý koncept restorativní justice lze považovat za základ naplnění obsahu legislativního zakotvení i praktického uplatnění většiny alternativních způsobů řešení trestních věcí.¹

¹ blíže Karabec, Z. Nové možnosti pro trestní justici. Kriminalistika, 2003, č. 2, str. 88-89

1. 2. Pojetí retributivní a restorativní justice

„Retributivní a restorativní justice náleží ke směrům, jimiž se ubírá současné trestní právo. Obě teorie pracují se základní koncepcí, že spáchání trestného činu narušuje stav rovnováhy. Z tohoto předpokladu pro oba přístupy vyplývá, že poškozenému se má něco dostat a pachatel má něco dát, resp. Je něco dlužen. Oba přístupy se rovněž shodují v tom, že je zapotřebí zachovat úměrný vztah mezi spáchaným jednáním a odpovědí na něj. Liší se však ve způsobu jak k tomu dospět.“²

1. 2. 1. Retributivní justice

V pojetí tradičního modelu odplatné neboli trestající justice (retributivní justice) byl a doposud do značné míry stále je primární obětí trestného činu stát. Všechny síly a prostředky jsou soustředěny na ochranu státu (resp. společnosti, kterou reprezentuje) před pachateli, kteří ohrožují veřejný zájem. Konkrétní individuální oběti je přisuzováno spíše pasivní postavení, takže se na výkonu trestní justice zúčastňuje jen v poměrně malém rozsahu, zpravidla pouze v souvislosti s uplatněním nároku na náhradu škody. Tento model procesu je založen na adversárním vztahu mezi státem (resp. veřejným žalobcem) a pachatelem a do značné míry potlačuje preventivní prvky působení na pachatele s přihlédnutím k povaze trestné činnosti. Interpersonálnímu charakteru trestné činnosti není věnována dostatečná pozornost, což platí i o specifických zájmech osob, které jsou trestným činem přímo poškozeny.

Ve většině zemích uplatňujících tento model se trestní justice soustřeďuje na pachatele a až na málo výjimek oběti přehlídí. Předává si je mezi sebou policie, veřejný žalobce a soud, aniž by se někdo důkladně zabýval jejich problémy. Nemohou se náležitě zapojit do posuzování otázek viny a ani se relevantně vyjádřit k rozhodování o trestu. Dostávají jen velice omezené informace o tom, v jakém stadiu je řízení a často se nedomohou ani odškodnění. To platí o procesních systémech vycházejících z angloamerické kultury (o adversárních typech řízení) i o těch systémech, které jsou tradičně spojeny s naší evropskou kontinentální právní kulturou

² Úvod do restorativní justice, Howard Zehr

(o inkvizičních typech řízení). V inkvizičních procesních systémech je navíc zpravidla i obviněný pasivním subjektem řízení. Pachatel může sice uplatnit poměrně široká práva obhajoby, ale samotné objasnění skutkového stavu je primárně povinností orgánů činných v trestním řízení a soudu. V takovém systému bývá mnohdy důkazní aktivita obviněného vnímána jako komplikace řízení, a to nejen státním zástupcem reprezentující zájem státu na potrestání pachatele stíhané trestné činnosti, ale i soudem, který je vtažen do aktivního dokazování viny. Značně formální povaha dokazování a celého standardního řízení zaměřeného na dodržování zákonnosti a principů spravedlivého procesu umožňuje jen ve velice omezené míře, aby pachatel vyjádřil své pocity a aby se důkladně objasňovaly motivy jeho chování a příčiny trestné činnosti.

1. 2. 2. Znaky retributivní justice

- zločin je definován jako újma způsobená státu
- pozornost je soustředěna na zavržení a odsudek, vycházející z viny minulosti
- pravidlem je adversární nebo inkviziční proces
- způsobení újmy jako prostředek potrestání a prevence recidivy
- spravedlnost garantovaná právem na spravedlivý proces
- potlačení přirozené podstaty zločinu, delikt je chápán jako konflikt mezi jednotlivcem a státem
- jedna sociální nespravedlnost je nahrazena jinou
- dotčené sociální společenství je odsunuto stranou a je abstraktně- formálně zastupováno státem
- stimulace kompetitivních individualistických hodnot
- stát vystupuje proti pachateli a opomíjí či nezdůrazňuje práva oběti
- pachatel je pasivním objektem procesu
- odpovědnost pachatele za čin vede k jeho potrestání
- zločin je definován formálně právními termíny, nejsou zohledněny morální, sociální a ekonomické aspekty
- dluh či závazek není vůči konkrétní oběti, ale vůči abstraktnímu státu a společnosti
- trvalá či dlouhodobá stigmatizace pachatele

- minimální nebo žádný ohled na projev lítosti a pokání pachatele
- výsledek trestní věci je závislý na aktivitě profesionálů (policisté, soudci, obhájci)³

Retributivní model trestní spravedlnosti je založen na skutečnostech, že k nápravě vzniklé situace je možné dospět prostřednictvím újmy a omezení pachatele. V praxi se však ukazuje, že toto mnohdy funguje kontraproduktivně a to jak v případě pachatele, tak i v případě poškozeného.

Přibližně od druhé poloviny 20. století se různé právní systémy patřící do rozličných kulturních a geografických oblastí stále více potýkají s neúnosným nárůstem počtu uvězněných osob, nedostatečnou kapacitou věznic a nedostatečnou ochranou společnosti před narůstající kriminalitou. Hovoří se o tzv. „krizi vězeňství“, případně o tzv. „krizi trestu odnětí svobody“. Postupně vznikají pochybnosti o účinnosti sankční politiky a celého systému trestní justice. Koncem 20. století se pak tento model začíná stávat v některých směrech nefunkčním a zastaralým. Také v souvislosti s neustálým nárůstem nových skutkových podstat trestných činů, se kapacita systému založeného na retributivním pojetí trestní spravedlnosti začíná blížit svým limitům.

Vedle přeplněných věznic jsou přetíženy také soudy, rostou ekonomické náklady na boj s kriminalitou a účinnost ukládaných trestů je nízká, převážně pak u krátkodobých trestů spojených s odnětím svobody (obvykle jsou míněny tresty do 3 měsíců, někdy však tresty do 18 měsíců), které jsou ukládány pachatelům tzv. bagatelní (méně závažné) trestné činnosti. Tyto tresty spojené s odnětím svobody mají negativní důsledky v souvislosti s resocializací a znovu začleněním těchto pachatelů do společnosti, a to z důvodu nežádoucích efektů, jako je např. devastující vliv vězeňského prostředí na osobnost odsouzeného, jeho vytržení z přirozeného sociálního prostředí, přerušení jeho sociálních vazeb, přerušení pracovních aktivit a tím ztráta zaměstnání, kontakt s pachatelem závažnější trestné činnosti, stížené uplatnění v životě po propuštění, kdy je propuštění stavěn na okraj společnosti zvyšuje se riziko recidivy jeho páchaní trestné činnosti.

³ Větrovec, V., Nedorost, L., Otoupalíková, J. Restorativní a retributivní justice, 2005. Brno: Pedagogická fakulta Masarykovy Univerzity: Katedra sociální pedagogiky.
Dostupný z www: < http://www.ped.muni.cz/wsocedu/virtual/pdf/Nedorost_Mediace2-3%20-ASPI%20restorativere tribut.pdf>

V reakci na tento vývoj a v souvislosti se společenskými změnami postupně vzniká nové pojetí trestní spravedlnosti - restorativní justice.

1. 3. Restorativní justice

Nové pojetí restorativní justice přistupuje k trestnému činu zcela odlišně a vidí v něm především poškození jedné osoby osobou jinou, nikoli útok na stát (poškození veřejných zájmů). Soustřeďuje se proto na konflikt, který vznikl mezi obětí trestného činu a jeho pachatelem jako reakce na spáchaný trestný čin, resp. stíhaný trestný čin posuzuje jako projev určitého sociálního konfliktu mezi nimi.⁴

V trestním procesu proto počítá nejen s aktivní rolí obviněného, ale také s individuálním zohledněním zájmů a potřeb oběti trestného činu a dalších dotčených subjektů (zejména sociálního společenství, v němž se pohybují obviněný a oběť), přičemž klade důraz na odstranění konfliktu mezi nimi, což je samozřejmě i v širším veřejném zájmu.

Koncepce restorativní justice je tedy chápána jako úsilí po obnovení trestným činem narušeného nebo ohroženého systému chráněných hodnot a sociálních vztahů. V tomto smyslu jde o kvalitativně nové pojetí odpovědnosti za řešení problému kriminality, které není pouze v rukou státu, resp. jeho orgánů, ale rovněž v kompetenci těch, kterých se bezprostředně týká. Výkon trestní spravedlnosti v tomto kontextu nabývá úplně jinou podobu, která je mnohem bližší subjektivním pocitům dotčených osob.⁵

Restorativní justice vychází s přesvědčením, že pokud má obviněný převzít skutečnou osobní odpovědnost, a nikoli pouze formálně trestně právní odpovědnost za způsobený trestný čin, musí si nejprve uvědomit následky svého činu, a to nejen ve vztahu ke své osobě, ale také k osobě poškozeného i v širších společenských souvislostech. Restorativní justice umožňuje, aby obviněný v případě odčinění následků, které způsobil trestným činem, pozbyl označení „kriminálního“, čímž je dán trestní spravedlnosti nový rozměr, který často u retributivní justice chybí.

⁴ blíže viz Lortie, S.-Polanski, M.- Sotolář, A.- Válková, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České Republice, Trestněprávní revue 2/2004

⁵ Sotolář, Půry, Šámal, Alternativní řešení trestních věcí v praxi, C.H.Beck, str. 9

1. 3. 1. Definice a cíl restorativní justice:

„ Restorativní justice je proces, jenž v maximální možné míře zapojuje všechny, kterých se daná trestná činnost dotkla. Restorativní justice usiluje o maximální možnou míru uzdravení a obnovu trestným činem narušených vztahů a za tímto účelem účastníkům umožňuje společně identifikovat způsobené újmy a vzniklé potřeby a od nich se odvíjející povinnosti a závazky.“⁶

Cíl restorativní justice:

- dát klíčová rozhodnutí do rukou těm, kterých se trestný čin bezprostředně týká,
- přispět k léčivému a ozdravnému procesu v rámci naplňování trestní spravedlnosti a podpořit tranformativní charakter naplňování trestní spravedlnosti,
- snížit pravděpodobnost další trestné činnosti.

K naplnění těchto cílů restorativní justice je třeba, aby:

- byly do procesu zapojeny oběti a výsledek pro ně byl uspokojující,
- pachatelé porozuměli důsledkům svého jednání a dopadu na okolí a za své chování přebírali zodpovědnost,
- výsledky jednání napomáhaly obnově narušených vztahů a reagovaly na příčiny daného jednání (plán nápravy reagoval na specifické potřeby oběti a pachatele a byl jim „ušit na míru“),
- oběť a pachatel nabyli pocit, že je daná věc pro ně uzavřená a oba našli cestu, jak se vrátit zpět do komunity.⁷

⁶ Úvod do restorativní justice, Howard Zehr str. 26

⁷ ib.

1. 3. 2. Základní principy restorativní justice:

- Zločin nemá být považován za porušení společenského pořádku ani za překročení abstraktních právních a morálních pravidel, ale má být chápán především jako škoda (újma), která byla způsobena oběti a jako hrozba pro společnost,
- škodu způsobenou oběti je třeba chápat široce, jde o újmu materiální, fyzickou, psychickou, o ztrátu společenského postavení, narušení sociálních vazeb, osobního a rodinného života,
- reakce na zločin má přispět ke snížení (odstranění) této škody a hrozby,
- hlavním účelem společenské reakce na spáchaný čin nemá být potrestání pachatele, ani jeho převýchova nebo odstrašení, ale vytvoření podmínek k odstranění následků trestné činnosti,
- tendence ke zpřísnování trestní represe (ukládání přísnějších trestů) je kontraproduktivní, zejména u mladistvých pachatelů,
- pachatel se má aktivně podílet na náhradě způsobené škody (na odstranění škodlivých následků trestného činu) a mají mu při tom být zachována všechna práva jako ostatním občanům,
- jestliže pachatel nehodlá participovat na tomto odstranění následků (na náhradě škody), je k tomu donucen soudem,
- státní orgány (orgány činné v trestním řízení) se mají v systému restorativní justice angažovat pouze tehdy, jestliže čistě vyjednávací postup mezi pachatelem a obětí nevede k cíli nebo jestliže spáchaný trestný čin je takového druhu (závažnosti), že je klasický proces nezbytný.⁸

Na základě těchto principů lze vyvodit, že východiska restorativní justice jsou založena na skutečnostech, že pokud má pachatel převzít skutečnou osobní nikoli pouze formální trestní odpovědnost za to co svým činem způsobil nebo vyvolal, musí si nejprve plně uvědomit a přiznat svou vinu a porozumět svému jednání v sociálních i individuálních důsledcích. To znamená, že musí svůj budoucí život změnit tak, aby tato změna odpovídala potřebě poškozeného a pachatel tak našel novou perspektivu svého společenského a pracovního uplatnění bez konfliktu se zákonem.

⁸ KARABEC ,Z. a kol. Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů, IKS Pha 2003 str. 9

1. 4. Současné možnosti trestní justice ČR

Trestní justice v České republice je založena na tradičním kontinentálním trestním procesu a na poměrně rigidní hmotně právní a procesní úpravě, která poskytuje jen omezený prostor soudům, státním zástupcům i policejním orgánům. Pro tento systém je charakteristické přetížení soudů, policejních orgánů a přeplnění věznic. Tento stav není typický jen pro trestní justici ČR, ale i pro ostatní evropské státy kontinentální i anglosaské kultury. Z existence dosavadních možností jak reagovat na tyto problémy, existují v zásadě tři způsoby řešení:

1. Zvýšením kapacity justičního systému zvýšením počtu soudců v trestních věcech i pracovníků orgánů činných v přípravném řízení. V praxi to pak znamená, že zvýšení kapacity justičního systému, který bude efektivně reagovat na rostoucí kriminalitu a počet vyřízených případů bude mít rostoucí tendenci a průtahy v řízení se zmenší, ale velmi pravděpodobně se dostane pod tlak kapacita vězeňského systému v souvislosti s počtem ukládaných nepodmíněný trestů odnětí svobody.

2. Snížením počtu projednávaných věcí před soudem cestou *dekriminalizace a depenalizace*, rozšířením využití možností odklonů od standardního trestního řízení a ukládání alternativních trestů. V praxi pak tyto obě dvě využívané možnosti směřují k omezení počtu případů, které se dostanou do standardního projednání před soudem. Jednou z nich je vynětí určitých deliktů ze sféry trestní spravedlnosti (dekriminalizace), druhou je systém alternativ ke klasickým trestním sankcím ve využití alternativ k potrestání a ve vhodných případech ve využití odklonů od standardního trestního řízení.

Jako příklad depenalizace, lze uvést možnost upravit sankce za trestný čin zanedbání povinné výživy dle § 213 tr. zák. tak, aby byla vypuštěna možnost uložení trestu odnětí svobody, který je z hlediska kompenzace nároku poškozených spíše kontraproduktivní. V přijatém novém trestním zákoníku, kde je uveden tento tr. č. v § 196, se naopak u všech skutkových podstat trestní sazba zpřísňuje.

3. Zkrácením doby jednání před soudy změnou platných právních předpisů, především zavedení zjednodušených alternativních typů trestního řízení a to tak, aby ve standardním trestním řízení byly projednávány pouze důkazně složité věci, které

nelze při zachování požadavku na věcnou správnost a spravedlnost vydaných rozhodnutí řešit jiným, méně formálním a rychlejším způsobem.⁹

I trestní justice ČR je ovlivněna současnými trendy existujícími v ostatních evropských demokraticky orientovaných zemích, jako je zejména rozšiřování alternativních trestů a možnosti odklonů v trestním řízení, čímž doplňuje procesní postupy orgánů aplikace práva v trestním řízení proti pachatelům trestné činnosti. Do české justice tedy postupně pronikají i prvky restorativní justice a některé restorativní postupy a metody jsou již i legislativně zakotveny zejména v následujících zákonných ustanoveních:

- **Zákon č. 292/1993 Sb.**, kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 21/1992 Sb., o bankách, a zákon č. 335/1991 Sb., o soudech a soudcích s účinností od 1. 1. 1994. Tento zákon zavádí institut *podmíněného zastavení trestního stíhání*
- **Zákon č. 152/1995 Sb.**, kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 140/1961 Sb., Trestní zákon, a zákon č. 283/1991 Sb., o policii ČR s účinností od 1. 9. 1995. Tento zákon zavádí institut *narovnání*
- **Zákon č. 257/2000 Sb.**, o probační a mediační službě s účinností od 1. ledna 2001.
- **Zákon č. 218/2004 Sb.**, o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů s účinností od 1. 1. 2004

⁹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Pha: C. H. BECK, 2000., s. 4-7

2. MOŽNOSTI ŘEŠENÍ TRESTNÍCH VĚCÍ

2. 1. Trestní řízení

Trestní řízení je zákonem upravený postup orgánů činných v trestním řízení, případně i jiných osob zúčastněných na trestním řízení, jehož úkolem je náležitě zjistit, zda byl trestný čin spáchán, a pokud ano – zjistit pachatele a uložit mu sankci podle zákona (trest nebo ochranné opatření), rozhodnutí vykonat nebo jeho výkon nařídit.¹⁰

1. Objasňování a prověřování jsou součástí postupu před zahájením trestního stíhání, který představuje první fázi přípravného řízení. Předchází mu podání trestního oznámení (event. jiný podnět, který nasvědčuje tomu, že byl spáchán trestný čin) a sepsání záznamu o zahájení úkonů v trestním řízení.

2. Vyšetřování je druhou fází přípravného řízení. Podle § 161 odst. 1 trestního řádu se jedná o úsek trestního stíhání před podáním obžaloby, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního stíhání, včetně podmíněného zastavení trestního stíhání a schválení narovnání před podáním obžaloby. V rámci vyšetřování musí být v potřebném rozsahu co nejrychleji vyhledány důkazy k objasnění všech zásadních skutečností důležitých pro posouzení případu.

3. Předběžného projednání obžaloby následuje poté, co je podána obžaloba nastává fáze, která představuje samostatné stadium trestního řízení. Jedná se o fakultativní stadium, které nastává pouze nařídí-li jej předseda senátu. Cílem je prověřit zákonnost přípravného řízení a skutečnost, zda jeho výsledky odůvodňují postavení obviněného před soud. Možným rozhodnutím v předběžném projednání obžaloby může být i podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.

4. Hlavní líčení je nejvýznamnějším stadiem trestního řízení. Soud rozhoduje o vině a trestu obžalovaného, čímž dochází k naplnění smyslu a účelu trestního řízení. Mimo hlavní líčení je možné o skutku, který je předmětem trestního stíhání meritorně rozhodnout před soudem prvního stupně ještě formou odklonu, tedy zejména

¹⁰ KEJDOVÁ, M., Základy trestního práva, IMS Brno 2006, str. 51

podmíněným zastavením trestního stíhání, schválením narovnání, event. odstoupením od trestního stíhání u mladistvých.

5. Řízení vykonávací je naplnění rozhodnutí soudu v hlavním líčení a zároveň dosažení cíle a účelu trestního práva, tj. chránit společnost před trestnými činy, kdy účinnosti této ochrany se dostane teprve výkonem přijatých rozhodnutí. Na vydání rozhodnutí zpravidla navazuje jejich výkon. Rozhodnutí souvisící s výkonem trestu a ochranných opatření činí zpravidla soud, který rozhodl v prvním stupni a činí je bez návrhu, pokud zákon nestanoví jinak. Účelem vykonávacího řízení je uskutečnit obsah rozhodnutí, vydaného orgány činnými v trestním řízení.

Samotné procesní stadium tvoří výkon rozhodnutí jen jde-li o výkon odsuzujícího rozsudku. Výkon rozsudku je posledním stadiem standardního průběhu trestního řízení. Výše uvedené popsané trestní řízení, pokud dojde až do svého konce, kdy je vydáno rozhodnutí, odpovídá tradičnímu pojetí trestní spravedlnosti založeném na principech retributivní justice.

Od výše popsaného průběhu hlavního líčení existuje řada odchylek – např. ve zjednodušené řízení před soudem, které vyznačuje neformálností, zjednodušením, rychlostí, ovšem lze použít pouze v případech bagatelní trestní činnosti, kdy není na místě složité objasňování věci či složité právní hodnocení. Jde o případy trestných činů na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta, dále pak v řízení před samosoudcem, v řízení proti mladistvým.

2. 2. Pojem, účel trestu a druhy trestů

Trest je jedním z prostředků k dosažení účelu trestního zákona (§ 2), ukládaný pouze soudy v trestním řízení (čl. 90 Ústavy ČR a čl. 40 LZPS), jehož výkon je vynutitelný státní mocí. Lze ho charakterizovat jako právní následek trestného činu.

Účelem trestu je dle § 23 tr. zákona ochrana společnosti před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti, vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život (individuální prevence) a působit výchovně i na ostatní členy společnosti (generální prevence).

Druhy trestů a jejich stručná charakteristika

Soud v trestním řízení může za spáchané trestné činy ukládat pouze tresty uvedené v § 27, 28 a 29 trestního zákona:

- a) odnětí svobody - § 39 až 44, § 58 a následující
- b) obecně prospěšné práce - § 45, 45a
- c) ztrátu čestných titulů a vyznamenání - §46
- d) ztrátu vojenské hodnosti - § 47, 48
- e) zákaz činnosti - §49, 50
- f) propadnutí majetku - §51, 52
- g) peněžitý trest - § 53, 54
- h) propadnutí věci - § 55, 56
- i) vyhoštění - § 57
- j) zákaz pobytu - § 57a
- k) výjimečný trest - § 29

Trest odnětí svobody - §39 až 44, § 58 tr. zákona

Může mít formu nepodmíněného či podmíněného odsouzení. Podmíněně lze odložit výkon trestu odnětí svobody nepřevyšující dvě léta za podmínek § 58 tr. zákona, soud stanoví zkušební dobu na jeden rok až pět. Nejedná-li se o výjimečný trest, lze uložit nepodmíněně nejvýše patnáct let.

Výjimečný trest - § 29 tr. zákona

Výjimečným trestem se rozumí:

- a) trest odnětí svobody na patnáct let až do dvaceti pěti let,
- b) trest odnětí svobody na doživotí.

Může být uložen jen za trestný čin, u něhož to trestní zákon ve zvláštní části dovoluje. Vždy

je trestem alternativním. Další podmínky jeho uložení jsou stanoveny samostatně pro alternativu a) nebo b). Okruh trestných činů, za něž je možno uložit trest odnětí svobody na doživotí, je omezen na pět trestných činů.

Trest odnětí svobody se vykonává se podle zvláštního zákona diferencovaně ve čtyřech typech věznic:

- a) **s dohledem** – zpravidla za nedbalostní trestný čin, pachatel nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin
- b) **s dozorem** – zpravidla za nedbalostní trestný čin, pachatel byl již ve výkonu trestu a dále pachatel, kterému byl uložen trest za úmyslný trestný čin ve výměře nepřevyšující dva roky a který dosud nebyl ve výkonu trestu pro úmyslný trestný čin
- c) **s ostrahou** – zpravidla za úmyslný trestný čin a nejsou zároveň splněny podmínky pro umístění do věznice s dozorem nebo se zvýšenou ostrahou, a pachatele, který byl odsouzen pro trestný čin spáchaný z nedbalosti a nebyl zařazen do výkonu trestu odnětí svobody do věznice s dohledem nebo s dozorem
- d) **se zvýšenou ostrahou** – např. pachatel byl odsouzen na doživotí nebo jako zvlášť nebezpečný recidivista apod.

2. 3. Alternativní řešení trestních věcí

Obviněný má právní nárok na projednání své věci v tzv. standardním průběhu trestního řízení. (naplnění podmínky Listiny základních práv a svobod v čl. 36 odst. 1). Ostatní možné procesní postupy představují k tomuto fakultativní alternativy, kdy zákon výslovně stanoví podmínky pro možné využití jednotlivých druhů řízení. Obecně, v souladu se zásadami trestního řízení, by měl být preferován postup, který vede co nejrychleji k věcně správnému a spravedlivému rozhodnutí. Společným cílem všech alternativních způsobů řešení trestních věcí je pak adekvátní reakce na spáchaný trestný čin a odstranění konfliktního stavu, který je s tímto činem spojený. Všechny druhy řízení upravené trestním řádem jsou ve smyslu trestního řízení v zásadě rovnocenné.

Alternativní řešení trestních věcí lze rozdělit na:

- alternativy uvnitř systému trestního práva
- alternativy realizované mimo systém trestního práva

- **Alternativy uvnitř systému trestního práva**

Tyto lze dále dělit na **alternativy hmotněprávní**, kdy rozlišujeme alternativní tresty (tresty nespojené s odnětím svobody) – např. trest obecně prospěšných prací, peněžitý trest, podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem atd.; a alternativy k potrestání, jako upuštění od potrestání a podmíněné upuštění od potrestání s dohledem a alternativy procesní a dále pak na **procesní alternativy** ke standardnímu trestnímu řízení jsou v české právní úpravě zejména řízení o podmíněném zastavení trestního stíhání, řízení o schválení narovnání a odstoupení od trestního stíhání podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže. Souhrnně jsou tato řízení označována jako tzv. odklony v trestním řízení. Možnosti praktického uplatnění jednotlivých forem alternativního řešení trestních věcí jsou v České republice, ale i v ostatních zemích, limitovány právním rámcem, v němž se musí pohybovat.

- **Alternativy realizované mimo systém trestního práva**

Tímto postupem rozumíme zejména mediaci, jako zvláštní neprocesní formu alternativního řešení trestních věcí.¹¹

2. 4. Druhy alternativních trestů

Alternativní tresty umožňují uložit pachateli jiný trest, než je nepodmíněný trest odnětí svobody. Alternativní tresty jsou určitým řešením ve vztahu k přeplněným věznicím, jejichž kapacitu nelze donekonečna navyšovat a odsouzený je v nich izolován od společnosti a od své rodiny. Tato izolace s sebou nese mnoho nepříznivých dopadů jak na konkrétního jedince, tak na celou společnost. Pomineme-li skutečnost, že jeho samotný výkon stojí stát nemalé finanční prostředky, pak podstatný zůstává fakt, že odsouzený se stává pasivním členem společnosti, nemůže nahradit způsobenou škodu, přetrhává sociální vazby se svou

¹¹ SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi. Pha: C. H. BECK, 2000. s. 15-17

rodinou a navíc není nucen se o cokoliv starat. Ve vězení má zajištěnou komplexní péči, nemusí nic organizovat a zařizovat. Krátkodobý výkon trestu odnětí svobody se u odsouzených za méně závažné trestné činy jeví jako zbytečně finančně nákladný a z hlediska prevence dalšího chápání trestné činnosti je naprosto neúčinný a pro potencionální pachatele mohou představovat přijatelné riziko. Právě ve výkonu trestu se odsouzení často učí od ostatních, zkušenějších odsouzených, jak příště v budoucnu spáchat trestný čin lépe a nebýt při tom dopaden.¹²

Filosofií alternativních trestů je zejména ponechat odsouzeného na svobodě a uložit mu takový druh povinnosti nebo omezení, které na něj bude působit preventivně a ochrání společnost, uspokojí zájmy obětí trestného činu a upevní v pachateli návyky a postoje potřebné k vedení řádného života. Alternativní tresty jsou ukládány zejména v případech, kdy se jedná o trestný čin, na který zákon stanoví horní hranici trestu odnětí svobody do pěti let a osoba pachatele u soudu prokáže, že pro ni bude alternativní trest trestem dostačujícím. Převážně jde o pachatel, u něhož je zřejmé to, že svého činu lituje, je ochoten nahradit poškozenému škodu, případně se mu omluvit a vzhledem k povaze spáchaného trestného činu lze mít důvodně za to, že účelu trestu bylo dosaženo stejně, jako by tomu bylo v případě uložení trestu odnětí svobody.¹³

Alternativní trest odsouzeného nezabavuje osobní svobody, ale vyžaduje z jeho strany určitá omezení či splnění povinnosti a to dle konkrétního druhu trestu. Musí například zaplatit ze svého příjmu státu nebo obecně prospěšné společnosti určitý finanční obnos (peněžitý trest, narovnání), podrobit se dohledu, léčení nebo jiným omezením. Tato omezení nejsou zákonem definována, mohou jimi být např. zákaz zdržování se po jistou dobu na konkrétním místě nebo v konkrétním městě (trest zákazu pobytu), zákaz výkonu určité činnosti po dobu několika měsíců až let (trest zákazu činnosti) nebo povinnost odpracovat určitý počet hodin pro společnost (trest obecně prospěšných prací). V průběhu výkonu trestu se sleduje, zda odsouzený plní podmínky uloženého trestu a zda jeho život probíhá v souladu s normami dané společnosti. V případě, že odsouzený tyto uložené podmínky a omezení řádně neplní, může soud rozhodnout o náhradní sankci, kterou je většinou nepodmíněný trest odnětí svobody. Alternativní trest je v určitém slova smyslu „šancí“ pro odsouzeného a jeho

¹² KARABEC, Z. a kol. Restorativní justice: Sborník příspěvků a dokumentů, IKS Pha 2003, str. 16-21

¹³ URBÁNEK, J. Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice. Trestněprávní revue 7/2003, str. 201

úspěšným vykonáním se na něj hledí jako na neodsouzeného.¹⁴

Užší pojetí – tyto tresty jsou spojené s dohledem úředníka Probační a mediační služby ve smyslu § 26a, § 26b tr. zák.

Podmíněné odsouzení podle § 58, § 59 TrZ

Na základě § 58 trestního zákona lze podmíněně odložit výkon trestu odnětí svobody, který nepřesáhl dva roky. Podmíněné odložení trestu lze uplatnit v případě, že soud s přihlédnutím k okolnostem má důvodně za to, že účelu trestu bude dosaženo i bez jeho vykonání. Zkušební doba se stanoví na jeden rok až pět let.

Podmíněné odsouzení s dohledem podle § 60a TrZ

Na základě § 60 a trestního zákona může soud podmíněně odložit uložený trest odnětí svobody, který nepřevyšuje 3 roky, na zkušební dobu (až 5 let). Současně může nad pachatelem stanovit dohled nebo mu může uložit omezení a povinnosti (podle §26 tr. zák.) – např. výcvik pro získání zaměstnání, léčení ze závislosti na návykových látkách, zdržet se návštěv nevhodného prostředí a styku s určitými osobami atd.).

Obecně prospěšné práce podle § 45,45 a TrZ, § 335 – 340 b TrŘ

Právní úprava tohoto institutu byla novelou trestního zákona č. 152/1995 Sb., který nabyl účinnost od 1.1.1996. Nemalý podíl má i novela trestního zákona č.265/2001 Sb., která přispěla k rozšíření možností, v čí prospěch trest obecně prospěšných prací vykonávat a zavedla možnost soudu přihlédnout při ukládání trestu OPP ke stanovisku pachatele.

Obecně prospěšné práce jsou po trestu odnětí svobody druhým nejpřísnějším trestem, který lze uložit podle platného trestního zákona. Jeho uložení upravuje § 45, § 45a tr. zák. Výkon obecně prospěšných prací potom upravuje § 335 – 340 b trestního řádu. Soud může uložit trest OPP za trestný čin, za který může být uložen

¹⁴ URBÁNEK,J.:Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v ČR. Trestněprávní revue7/2003, str. 203

trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let.

Podstatou tohoto trestu je povinnost odsouzeného vykonat ve stanoveném rozsahu práce k obecně prospěšným účelům. Může to být práce ve prospěch obce, státních či neziskových organizací. Práce musí pachatel vykonat osobně, bezplatně a ve svém volném čase. Trest je ukládán v rozmezí 50 až 400 hodin. Na jejich vykonání má odsouzený lhůtu jednoho roku ode dne, kdy soud nařídil výkon tohoto trestu. Pokud odsouzený trest zaviněně ve stanovené lhůtě nevykoná, jsou mu neodpracované hodiny přeměněny na trest odnětí svobody, přičemž každé i jen započaté dvě hodiny trestu se počítají za jeden den odnětí svobody.

Trest odsouzený vykonává v místě bydliště. Soud, do jehož působnosti spadá bydliště odsouzeného, je pověřen nařízením a kontrolou výkonu trestu, a to i v případě, že pravomocný rozsudek byl vynesena jiným soudem (spolupráce s Probační a mediační službou). Ze závažných důvodů lze požádat o výkon trestu i jinde (např. v místě kde je zaměstnán, studuje apod.).

Zároveň soud může na dobu trestu pachateli uložit i přiměřená omezení nebo povinnosti uvedené v § 26 odst. 4 - zejména

- a) podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní klasifikace
- b) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy
- c) podrobit se léčbě a závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona
- d) podrobit se vhodným programům psychologického poradenství
- e) zdržet se návštěv nevhodného prostředí a styku s určitými osobami
- f) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek

Trest obecně prospěšných prací je nejčastěji ukládaným alternativním trestem. V České republice se nabízí srovnání se zahraničím. Trest obecně prospěšných prací je ukládán v zahraničí především prvopachatelům a pachatelům méně závažných trestných činů. Za ně jsou v jednotlivých zemích udíleny tresty v rozsahu 3 – 6 měsíců (Nizozemí, Švýcarsko). U nás je určena hranice do 5 let. Liší se i výměra trestu. V České republice je to hranice 400 hodin, zahraničí od 20 do 240 hodin.

Širší pojetí – u těchto následně uvedených trestů není vyžadováno spojení s probačními činnostmi.

Peněžitý trest podle § 53, § 54 TrZ

Může být ukládán ve výši do dvou tisíc korun do pěti miliónů korun českých, pokud pachatel získal nebo chtěl získat trestným činem majetkový prospěch, popř. u méně závažných trestných činů, pokud není třeba ukládat trest odnětí svobody. Současně s uložením peněžitého trestu ukládá soud tzv. náhradní trest odnětí svobody do dvou let, pokud by peněžitý trest nebyl zaplacen.

Trest zákazu činnosti podle § 49, § 50 TrZ

Pokud se pachatel dopustil trestného činu v souvislosti s touto činností, např. při řízení automobilu, při výkonu určitého povolání (lékař, policista atd.) může mu být tato činnost zakázána na jeden rok až deset let.

Trest vyhoštění podle § 57 TrZ

Trest se ukládá pouze cizincům, kteří nemají na území republiky povolen dlouhodobý pobyt, ani jim nebyl poskytnut azyl a znamená zákaz zdržovat se po dobu jednoho roku až deseti let nebo na dobu neurčitou na území ČR.

Trest zákazu pobytu podle § 57 a TrZ

Pobyt lze zakázat na jeden rok až pět let v místě, kde pachatel spáchal nebo opakovaně páchá trestnou činnost. Výjimku tvoří místo trvalého pobytu. Zde nelze zakázat pobyt.

Trest propadnutí majetku podle § 51, § 52 TrZ

Trest je ukládán pachatelům, odsouzeným k trestu odnětí svobody za zvláště závažný úmyslný trestný čin. Jako samostatný trest může být trest propadnutí majetku uložen, pokud uloženi jiného trestu není třeba.

Trest propadnutí věci § 55, § 56 TrZ

Trest je ukládán v případě, kdy věc byla získána trestným činem, byla ke spáchání trestného činu použita, byla použita jako odměna pachateli za spáchání trestného činu. Trest propadnutí věci může být uložen jako samostatný trest v případě, že jiného trestu k nápravě pachatele není třeba.

Tato skupina alternativních trestů je typická tím, že vyjmenované alternativní tresty jsou v praxi velice zřídka spojeny s probačními činnostmi, tzn. z hlediska terminologie patří mezi alternativní tresty v širším pojetí.

Trestní zákon definuje ještě další druhy trestů, které nelze v pravém slova smyslu považovat za alternativní. Udělují se jen v případě uložení přísného trestu odnětí svobody nejméně na dva roky a pouze jej doplňují vzhledem ke zvláště zavrženíhodné pohnutce pachatele. Jedná se o ztrátu čestných titulů a vyznamenání a ztrátu vojenské hodnosti.

2. 4. 1. Další alternativy

Alternativy k potrestání, kterými soud rozhoduje o upuštění od potrestání nebo podmíněném upuštění od potrestání s dohledem. U podmíněného upuštění od potrestání s dohledem stanovuje zkušební dobu. Dohled a kontrolu chování pachatele, případně plnění dalších uložených povinností a omezení zajišťuje Probační a mediační služba. (viz § 24-26b tr.z.)

Alternativy k vazbě, které umožňují ve vhodných případech nahradit pobyt pachatele ve vazbě jiným opatřením. Jedná se o záruku sdružení nebo důvěryhodné osoby, slib pachatele, že povede řádný život nebo dohled pracovníka Probační a mediační služby. (viz § 71-73a tr.ř.)

Alternativy k výkonu uloženého trestu, které umožňují podmíněně upustit od výkonu zbytku uloženého trestu. Jedná se o podmíněné propuštění odsouzeného z trestu odnětí svobody a podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu zákazu činnosti nebo trestu zákazu pobytu. Při tomto rozhodnutí je stanovena zkušební doba, u podmíněného propuštění z výkonu trestu odnětí svobody může být nad odsouzeným vysloven také (probační) dohled nebo uložena další omezení a povinnosti. (viz § 61-64 tr.z.)

Alternativy ke standardnímu trestnímu řízení, které umožňují řešit věc odklonem od standardního trestního řízení, to znamená mimo hlavní líčení. Podmínkou využití těchto postupů (narovnání, podmíněné zastavení trestního stíhání) je např. náhrada škody ze strany obviněného nebo uzavření dohody s poškozeným o její náhradě, souhlas obviněného a u narovnání také poškozeného s tímto postupem. Využití těchto postupů často předchází mediační jednání mezi poškozeným a obviněným, které může zprostředkovat Probační a mediační služba. (viz § 307-314 tr.ř.)¹⁵

2. 5. Odklon v trestním právu

2. 5. 1. Pojem odklonu

Slovník Českého práva definuje pojem *odklonu* tím způsobem, že průběh trestního řízení se „odkloní“ od svého normálního průběhu a nedojde k odsuzujícímu rozhodnutí – rozsudek v trestním řízení, trestní příkaz a k výkonu trestu.¹⁶

Odklon představuje určitou možnost, jednu z cest, v provádění standardního trestního řízení. Tímto pojmem v podstatě rozumíme vynětí trestní věci z kompetence soudních orgánů činných v trestním řízení. Smyslem této možnosti vyřízení věci v trestním řízení je v podstatě urovnání konfliktu mezi pachatelem a poškozeným a tím zrychlení trestního řízení a ulehčení soudům od méně závažných věcí, tedy jejich vyřízení aniž by došlo k hlavnímu líčení. V neposlední řadě jde při realizaci odklonů i o rychlejší a snadnější náhradu škody vzniklou poškozenému. V trestních věcech skončených tímto způsobem není vydáno rozhodnutí o vině a trestu, tak jako ve standardním průběhu líčení před soudem a nedochází ani k odsouzení obviněného. Pojem „odklon“ není definován v žádném právním předpise, ale je v právní mluvě zažit od výše popisované podstaty „rozhodnutí“ v dané věci tím, že se „odkloní“ od typického konce trestního řízení jinam.

Dále lze odklon chápat jako jakékoliv odklonění mimo trestní řízení jako např. vyřízení věci ve správním řízení, projednání věci jiným orgánem.

¹⁵ http://www.spj.cz/opp/tresty/fm_tresty.html 9. 2. 2009

¹⁶ MADAR, R, Z. a kol. Slovník českého práva – I. a II. díl. Praha: LINDE Praha, a.s., 2002. s. 872

2. 5. 2. Odklon a zásada legality

Zásada legality v novodobém pojetí trestního řízení charakterizuje postavení a úkoly státního zástupce v trestním řízení a představuje jeho dominantní postavení v přípravném řízení a jeho rozhodující vliv na řízení před soudem tím, že mu ukládá stíhat všechny trestné činy, o nichž se dozví, jak je uvedeno v § 2/3 tr. ř.¹⁷

Tato zásada má pro státního zástupce dvě složky:

- trestní stíhání zahájit
- podat obžalobu u soudu a zastupovat ji.

Zásada legality však v tomto pojetí neznamená absolutní donucení státního zástupce ke stíhání absolutně všech trestných činů, o kterých se dozvěděl, ale zákonodárce vložil do zákona i možnost tuto zásadu porušit a nestíhat všechny činy, které naplňují znaky skutkové podstaty trestného činu. Nejde ovšem o popření nebo zpochybnění zásady legality, ale především i vymezení jejího důsledného uplatnění tam, kde by to v podstatě znamenalo potlačení jejího smyslu.

2. 5. 3. Odklon a postavení poškozeného a obviněného

Účelem odklonů je rychlejší a efektivnější vyřízení některých trestních věcí. Tedy zejména případů skutkově a právně jednodušších, které nevyžadují z hlediska účelu trestního řízení projednání před soudem v hlavním líčení.

V případě odklonů jde v první řadě o „usmíření“ mezi pachatelem trestného činu a obětí, tedy poškozeným. V tomto procesu jde o poskytnutí možnosti oběti zbavit se své nejistoty, strachu a rozčarování nad spáchaným činem, ale i o dosažení materiální náhrady škody. Na druhé straně je zde obviněnému nabízena možnost vyřízení věci podstatně mírnějším a méně zatěžujícím způsobem, než standardním trestním řízením. To znamená, že pachateli trestného činu je dána možnost vyhnout se trestu, ale na druhé straně je od něj požadováno, aby byl za své protiprávní jednání zodpovědný a aktivně se podílel na jeho vyřešení.

¹⁷ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. Kurs trestního práva: trestní právo procesní. Praha: C.H.BECK, 2003. str. 197

Vzhledem k tomu, že je pachatel konfrontován s následky činu, kterého se dopustil, a to jak psychickými, tak fyzickými a materiálními a aktivně se musí podílet na jejich odstranění, předpokládá se jeho změna postoje k činu, než kdyby byl klasicky potrestán.

Účelem odklonů je tedy posílení práv poškozeného, kterému je tímto způsobem dříve a bez dlouhých soudních pří nahrazena škoda a na druhé straně aktivní zapojení pachatele do řešení problémů vzniklých poškozenému. Tímto aktivním zapojením pachatele je sledováno zabránění vzniku recidivy a tím zabránění vzniku dalších škod a tím i vyšší ochrana společnosti.

2. 5. 4. Typy procesních odklonů v trestním právu ČR

Pod pojem *odklon* se současně nejvíce v českém trestním právu procesním de lege lata (podle zákona platného) zařazují:

- trestní příkaz
- podmíněné zastavení trestního stíhání a
- narovnání

Některé literatury a zdroje pod pojem odklon nezahrnují *trestní příkaz* z toho důvodu, že v tomto případě jde v podstatě jen o zrychlení procesu a tím i o zefektivnění vlastního procesu trestního řízení jako celku. Nejde tedy zcela o pojetí ve smyslu restorativní justice, ale jen o vlastní zrychlení trestního řízení.

2. 6. Trestní příkaz

Trestní příkaz je zařazen. mezi zvláštní způsoby řízení. Ve vztahu k odklonu se do tohoto pojmu zařazuje zejména z pohledu zjednodušení trestního řízení. V trestním řádu je vyjádřen § 314e:

- (1) Samosoudce může bez projednání věci v hlavním líčení vydat trestní příkaz, jestliže skutkový stav je spolehlivě prokázán opatřenými důkazy, a to i ve

zjednodušeném řízení konaném po zkráceném přípravném řízení.

(2) Trestním příkazem lze uložit

- a) trest odnětí svobody do jednoho roku s podmíněným odkladem jeho výkonu,
- b) trest obecně prospěšných prací,
- c) trest zákazu činnosti do pěti let,
- d) peněžitý trest,
- e) trest propadnutí věci,
- f) vyhoštění do pěti let,
- g) zákaz pobytu do pěti let.

(3) Náhradní trest odnětí svobody za peněžitý trest nesmí ani s uloženým trestem odnětí svobody přesahovat jeden rok.

(4) Trestní příkaz nelze vydat

- a) v řízení proti osobě, která je zbavena způsobilosti k právním úkonům nebo jejíž způsobilost k právním úkonům je omezena,
- b) jestliže má být rozhodováno o ochranném opatření,
- c) jestliže má být uložen souhrnný trest a předchozí trest byl uložen rozsudkem.

(5) Trestní příkaz má povahu odsuzujícího rozsudku. Účinky spojené s vyhlášením rozsudku nastávají doručením trestního příkazu obviněnému.¹⁸

Již v prvním odstavci je řečeno, že trestní příkaz lze vydat pouze v řízení před samosoudcem. Tímto je vymezen okruh trestných činů s horní hranicí trestu odnětí svobody nepřevyšující pět let. V případě trestního příkazu může samosoudce rozhodnout bez projednání věci v hlavním líčení, jestliže je skutkový stav spolehlivě zjištěn a prokázán. (Lze ho použít i v případě zkráceného přípravného řízení).

V § 314f a 314g tr. řádu je pak stanoveno jaké má mít trestní příkaz náležitosti, jeho doručování a možnost opravného prostředku proti němu. Zmíním se pouze o opravném prostředku. Tímto je odpor. Jeho podáním se trestní příkaz ruší a samosoudce musí nařídít ve věci hlavní líčení. Lhůta pro podání odporu je, na rozdíl od tří dnů v případě usnesení,

¹⁸ Zákon č. 141/1961 Sb. ze dne 29. listopadu 1961 o trestním řízení soudním (trestní řád) ve znění pozdějších novel § 1

osmidenní. Osoby oprávněné podat odpor v případě trestního příkazu jsou obviněný, ve prospěch obviněného též příbuzní v pokolení přímém, sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel a druh (viz § 247 odst.2 tr.řádu) a státní zástupce

V případě trestního příkazu, lze tedy konstatovat, že jde o zrychlení trestního řízení, ale nejde zcela o vyřízení věci z hlediska restorativní justice. V tomto případě nejde o napravení vztahů mezi poškozeným a pachatelem. Trestní příkaz má povahu odsuzujícího rozsudku neboť obsahuje výrok o vině, uložení trestu a o náhradě škody, v případě že byl nárok řádně uplatněn.

2. 7. Podmíněné zastavení trestního stíhání

Do našeho trestního práva byl tento institut zaveden zák. č. 292/1993 Sb. Podle důvodové zprávy k návrhu zákona podmíněného zastavení trestního stíhání přichází v úvahu v případech, kdy vzhledem k okolnostem případu i osobě obviněného je zřejmé, že v případě odsuzujícího rozsudku by byl uložen podmíněný trest odnětí svobody a s největší pravděpodobností by se obviněný ve zkušební době osvědčil. Je proto do značné míry nadbytečné provádět celé trestní řízení, pokud lze tímto dosáhnout jeho účelu podstatně jednodušším a efektivnějším způsobem.¹⁹

Podmíněné zastavení trestního stíhání je upraveno především v ustanoveních § 307 a 308 trestního řádu. Jeho podstatou je dočasné zastavení probíhajícího trestního stíhání s tím, že vyhoví-li obviněný podmínkám uvedeným v těchto ustanoveních po určitou dobu, bude jeho trestní stíhání zastaveno definitivně. Podmíněně zastavit trestní stíhání lze jak v řízení před soudem, tak i v přípravném řízení.

Podmíněné zastavení trestního stíhání je rozhodnutím *sui generis* (zvláštní, svérázná) pro svou jistou dočasnost, neboť trestní stíhání ani v případě tohoto rozhodnutí není pravomocně skončeno (viz § 12 odst.10, zde se odráží novela z.č. 265/2001 Sb., která změnila konec přípravného řízení z právní moci usnesení o přerušení trestního stíhání na podmínky uvedené v citovaném §). Protože nejde o rozhodnutí o vině, nýbrž o tzv. mezitímní rozhodnutí, není

¹⁹ Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR: Důvodová zpráva k vládnímu návrhu zákona, kterým se mění a doplňuje zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), zákon č. 21/1992 Sb., o bankách a zákon č.335/1991 Sb. o soudech a soudcích, 1. funkční období, Sněmovní tisk č. 535, 1993.

ani v rozporu se zásadou *in dubio pro reo* (v pochybnostech ve prospěch, tedy presumpce nevinny). Jde tedy v podstatě o jakýsi odklad konečného rozhodnutí. To znamená, že pokud obviněný ve zkušební době nevyhoví stanoveným podmínkám, má jeho jednání za důsledek to, že se v trestním stíhání pokračuje. Vzhledem k tomuto se tedy neukládá ani žádný trest. Je tedy zřejmé, že v případném dalším řízení může být obviněný podle okolností daného případu odsouzen, ale i zproštěn viny. V případě odsouzení mu může být uložen jakýkoliv trest, stanovený trestním zákonem.

Podmíněné zastavení trestního stíhání lze rozdělit do dvou fází:

1. rozhodování o samotném podmíněné zastavení trestního stíhání (§ 307 tr.ř.)

2. samotné potvrzení tohoto rozhodnutí - obviněný se osvědčil, popř. rozhodnutí o pokračování v trestním stíhání – obviněný se neosvědčil (§ 308 tr. ř.).

Podmíněné zastavení trestního stíhání může navrhnout kterákoliv ze stran účastnících se trestního řízení, či jiná osoba (viz § 12 dost. 6 tr. ř.), např. mediátor, orgán péče o mládež, zájmové sdružení občanů atd., popř. může státní zástupce nebo soud rozhodovat z vlastního podnětu. Na rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání *není* právní nárok.

K rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání musí být splněny vzájemně tyto podmínky:

- jde o řízení o trestném činu, na který zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje pět let (v tomto případě jsou rozhodující trestní sazby uvedené ve zvláštní části trestního zákona bez aplikace ustanovení § 42 – zvlášť nebezpečný recidivista a § 44 – zločinné spolčení, obdobně je tomu i u soudnictví ve věcech mládeže)
- obviněný se k činu doznal
- obviněný nahradil škodu, pokud byla činem způsobena, nebo s poškozeným o její náhradě uzavřel dohodu nebo učinil jiná vhodná opatření k její náhradě
- obviněný projevil souhlas s takovým vyřízením trestného činu
- vzhledem k osobě obviněného, s přihlédnutím k jeho dosavadnímu životu a k okolnostem případu lze důvodně takovéto rozhodnutí považovat za dostačující.

Trestní sazba se odvíjí od samotné podstaty restorativní justice, tzn. že se jedná o tak

zvané „bagatelní“ trestné činy, tedy činy méně závažné a tím je stanovena horní hranice pěti let. S trestní sazbou úzce souvisí vlastní činnost orgánů činných v trestním řízení, neboť před vlastním podmíněným zastavením trestního stíhání musí být nepochybně zjištěno, zda se předmětný skutek skutečně stal, zda je vůbec trestným činem a zda je jeho pachatelem opravdu obviněný. Tímto je zároveň zajištěno, aby pro případ pokračování dle § 308 tr.ř. bylo možné a reálné, vzhledem na běh zkušební doby, po časovém odstupu úspěšně pokračovat v trestním řízení a spolehlivě rozhodnout a vině, trestu a případné náhradě škody obviněného. Dále je toto nutné pro přesnou právní kvalifikaci daného skutku a tím i o určení dané trestní sazby.

Doznáním v tomto smyslu se rozumí doznání všech skutkových okolností činu, které se obviněnému kladou za vinu. Z tohoto doznání musí být zřejmé naplnění všech zákonných znaků daného trestného činu. Obviněný zde uznává, že se skutek stal v podobě v jaké se mu klade za vinu, a že právě on je jeho pachatelem. Stejně tak se musí doznat k zákonné formě zavinění, tedy úmysl nebo svoji nedbalost. Rovněž musí ve svém doznání vyjádřit protiprávnost svého jednání.

Toto doznání musí učinit až v okamžiku procesního postavení dle § 32 tr.ř. jako obviněný, tedy až po zahájení trestního stíhání dle § 160 tr.ř. a je nutno zachytit protokolárně a to ve výpovědi obviněného dle § 90 – 95 tr. řádu. Doznání obviněného *nesmí* být z žádné strany (ať už orgány činné v trestním řízení nebo poškozeným, popř. probačním úředníkem) vynucováno. Toto doznání je plně v dispozici obviněného.

Souhlas s vyřízením - souhlas obviněného s takovým postupem vyřízení dané věci. V tomto směru má obviněný rozhodující vliv na tento postup v tr. řízení. Je zcela v jeho kompetenci, zda tento souhlas udělí. Touto zakomponovanou podmínkou zákonodárce sledoval především naplnění podmínky Listiny základních práv a svobod stanovené v čl. 36 odst. 1., kde je stanoveno, že „každý se může domáhat stanoveným postupem svého práva u nezávislého a nestranného soudu a ve stanovených případech u jiného orgánu.“ To znamená poskytnout obviněnému možnost dosáhnout standardního průběhu trestního stíhání a tím v jeho průběhu prokázat svou nevinu a aby se tímto nemusel zavazovat k náhradě škody.

Zákon nevyžaduje na rozdíl od souhlasu obviněného souhlas poškozeného s

podmíněným zastavením trestního stíhání. Nesouhlas poškozeného tedy nemusí být v konkrétním případě překážkou pro tento postup, jestliže jsou jinak splněny zákonné podmínky a orgán činný v trestním řízení pokládá tento způsob řešení věci za dostačující.²⁰

O podmíněném zastavení trestního stíhání může rozhodnout soud a v přípravném řízení státní zástupce. Obě rozhodnutí mají formu usnesení, proti němuž je jako opravný prostředek přípustná stížnost. Stížnost má odkladný účinek. (tzn. že usnesení není vykonatelné do doby nabytí právní moci usnesení – pozn. autora práce). Usnesení musí kromě obecných náležitostí obsahovat i popis skutku a přesnou právní kvalifikaci, pro který se trestní stíhání vede. Důvod tohoto lze spatřovat obdobně jako u vysvětlení k pojmu *trestní sazba*. Rozhodnutí musí státní zástupce udělat do podání obžaloby. Soud může rozhodnout kdykoliv během svého řízení.

Právo stížnosti proti usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání mají obviněný a poškozený. Opět se tím sleduje dosažení práva každého na spravedlivý proces. Tento okruh je dále rozšířen o státního zástupce.

V rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání se stanoví zkušební doba v délce trvání šest měsíců až dva roky. Zkušební doba počíná právní mocí tohoto rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání.²¹

Tato zkušební doba je kratší než v případě podmíněného odsouzení (§ 59, odst. 1 tr.z. stanoví zkušební dobu na jeden rok až pět let) a to z toho důvodu, že jde o rozhodnutí, kterým není prozatím definitivně vyřešena otázka viny

Ve zkušební době se obviněnému nařídí povinnost nahradit způsobenou škodu, pokud tak neučinil již do doby rozhodnutí a s poškozeným „jen“ uzavřel dohodu o náhradě škody. V případě uzavření dohody, je obligatorní (povinnou, zavazující) podmínkou uložení povinnosti nahradit škodu ve zkušební době. V této době lze též obviněnému uložit, aby dodržoval přiměřená omezení a povinnosti směřující zejména k tomu, aby vedl řádný život. Tyto omezení a povinnosti musí být přiměřená, určitá a kontrolovatelná

²⁰ ŠÁMAL, P.; KRÁL, V.; BAXA, J. aj. Trestní řád. Komentář. II. díl. 4. vydání. Praha: C.H.BECK, 2002. s. 1815

²¹ Zákon č. 141/1961 Sb. ve znění pozdějších novel., § 307, odst. 2

Jestliže obviněný v průběhu zkušební doby vedl řádný život, splnil povinnost nahradit způsobenou škodu a vyhověl i dalším uloženým omezením a povinnostem, rozhodne orgán, jenž trestní stíhání v prvním stupni podmíněně zastavil, že se *osvědčil*.²²

2. 8. Narovnání

Institut narovnání byl do našeho trestního práva zaveden *zák. č. 152/1995 Sb.*, jako zcela nový institut odklonu. Narovnání je upraveno především v ustanovením § 309 tr. řádu. a mělo by být realizováno především v případech, kdy spáchaný čin má rysy konfliktu mezi poškozeným a obviněným a veřejný zájem v roli poškozeného je zde zastoupen co nejméně.

23

V § 309 tr. řádu, jsou uvedeny podmínky pro možnost aplikace narovnání. Jde o tyto kumulativně stanovené podmínky:

- obviněný je stíhán pro tr. čin s horní sazbou nepřevyšující pět let
- obviněný *prohlásí*, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a o tomto jeho prohlášení není pochyb
- obviněný uhradí poškozenému škodu způsobenou trestným činem nebo učiní potřebné úkony k její náhradě, popřípadě jinak odčiní újmu způsobenou tr. činem
- obviněný složí na účet soudu nebo v přípravném řízení státního zastupitelství peněžní částku určenou konkrétnímu adresátovi k obecně prospěšným účelům a takové plnění není zřejmě nepřiměřené závažnosti trestného činu
- obviněný z peněžní částky určené k obecně prospěšným účelům určí nejméně 50 % státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti poskytovanou dle zvláštního zákona
- obviněný a poškozený souhlasí s rozhodnutím o narovnání
- soud nebo v přípravném řízení státní zástupce považuje takový způsob vyřízení trestní věci za dostačující.
- Některé z podmínek pro schválení narovnání jsou shodné s podmínkami pro podmíněně zastavení trestního stíhání, proto se dále budu zabývat pouze odlišnostmi

²² MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. Kurs trestního práva: trestní právo procesní. Praha: C.H.BECK, 2003. s. 766

²³ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. Kurs trestního práva: trestní právo procesní. Praha: C.H.BECK, 2003. s. 770

narovnání.

Prohlášení obviněného není na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání doznáním k trestnému činu a proto postačí pouze osobní prohlášení obviněného do protokolu nebo úředního záznamu. O tomto prohlášení nesmí být důvodné pochybnosti. Je tu tedy významná odlišnost od podmíněného zastavení trestního stíhání, neboť prohlášením se neustále na obviněného hledí jako na nevinného (zásada presumpce nevinny). Prohlášení je ze strany obviněného provedeno s cílem dosáhnout ukončení trestního stíhání jinak, než odsuzujícím rozsudkem a ne z důvodu přiznání viny. Tímto je dán rozdíl mezi prohlášením a doznáním obviněného ke všem skutkovým okolnostem případu. Nebylo-li narovnání soudem nebo v přípravném řízení státním zástupcem schváleno, poté co obviněný učinil prohlášení, že spáchal skutek, pro který je stíhán nelze k tomuto prohlášení v dalším řízení přihlížet jako k důkazu (§ 314 tr. ř.).²⁴

Náhradu škody je v případě narovnání nutno uhradit celou, nepostačí zde uzavření dohody vedoucí k náhradě škody v budoucnosti.

Dále se zde obviněnému nabízí možnost jinak odčinit újmu vzniklou trestným činem. Jedná se zejména o případy, kdy nedošlo k majetkové škodě, ale újma má jinou povahu (například pokud byla dotčena čest, důstojnost, listovní tajemství, svoboda apod.). Takové odčinění může mít podobu omluvy ve sdělovacích prostředcích, osobní pomoci poškozenému, finanční satisfakce atd. V případě finančního vyrovnání by finanční požadavek ze strany poškozeného neměl být nepřiměřeně vysoký. V takovém případě by nemělo dojít ke schválení narovnání.

Peněžní částka určená k obecně prospěšným účelům – zde se jedná především o částku určenou pro obce nebo jiné právnické osoby se sídlem na území ČR. Tato částka je určena pro humanitární účely, vědu, výzkum, školství, charitu, duchovní rozvoj apod. Výběr konkrétního příjemce stanovené peněžní částky provádí obviněný, ale vzhledem k tomu, že konkrétní příjemce musí být uveden v dohodě mezi obviněným a poškozeným, musí s tímto příjemcem souhlasit i poškozený. Výše této poskytnuté částky není zákonem stanovena, vzhledem k individuálnímu přístupu ke každému případu. Zde je pouze zákonem stanoveno,

²⁴ MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. Kurs trestního práva: trestní právo procesní. Praha: C.H.BECK, 2003. s. 771

aby nebyla *zřejmě nepřiměřená závažnosti činu* a to jak z hlediska výše, tak i níže.. V tomto směru by mu měl být velmi nápomocen pracovník Probační a mediační služby. Přiměřenost výše posuzuje až státní zástupce nebo soud a to tím, že buď narovnáání schválí nebo ne. Samotnou částku nepoukazuje obviněný přímo zvolenému adresátovi, ale slouží ji do úschovy soudu nebo státního zastupitelství. Z této úschovy je částka odeslána až v případě schválení narovnáání a vydání rozhodnutí.

Souhlas s narovnááním – na rozdíl od podmíněného zastavení trestního stíhání je u narovnáání nutný souhlas s tímto postupem jak obviněného, tak i poškozeného. Tento souhlas musí být vydán tak, aby nevzbudil pochybnosti. S tímto souvisí ustanovení § 310 tr. řádu, kde se hovoří o výsledku obviněného a poškozeného. Na rozdíl od podmíněného zastavení se u obviněného „nezaměřuje na zjištění skutkové stavu věci“ (obrazně řečeno), ale zejména na způsob a okolnosti uzavření dohody o narovnáání. Výsledek obviněného nemá v tomto směru povahu důkazního prostředku, ale vyjadřuje se jím pouze souhlas obviněného s postupem ve vyřízení věci. Tímto se sleduje pouze to, že soud a v přípravném řízení státní zástupce se musí přesvědčit, zda obviněný učinil své prohlášení svobodně, vážně a určitě, zda rozumí sdělenému obvinění a zda zná důsledky svého postupu. Tímto se zejména myslí, že vyjádřením souhlasu s narovnááním se obviněný vzdává svého práva na spravedlivý proces.²⁵

Rozhodnutí o narovnáání vydává soud a v přípravném řízení státní zástupce. Státnímu zástupci byla tato možnost dána až novelou trestního řádu provedenou v zák. č. 265/2001 Sb.

²⁵ ŠÁMAL, P.; KRÁL, V.; BAXA, J. aj. Trestní řád. Komentář. II. díl. 4. vydání. Praha: C.H.BECK 2002. s. 1838

3. ŘÍZENÍ VE VĚCECH MLÁDEŽE

3. 1. Zákon ve věcech mládeže

Řízení ve věcech mládeže je upraveno v zákoně č. 218/2004 Sb. O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů. Zákon nabyl účinnosti dne 1. 1. 2004 a jsou v něm v maximální míře uplatněny principy restorativní justice, které jsou promítnuty do uplatňovaných opatření ukládaných podle tohoto zákona.

„Tento zákon upravuje podmínky odpovědnosti mládeže za protiprávní činy uvedené v trestním zákoně, opatření ukládaná za takové protiprávní činy, postup, rozhodování a výkon soudnictví ve věcech mládeže.

Projednávání protiprávních činů, kterých se dopustili děti mladší patnácti let a mladiství, se sleduje, aby se na toho, kdo se takového činu dopustil, užilo opatření, které účinně přispěje k tomu, aby se nadále páčání protiprávního činu zdržel a našel si společenské uplatnění odpovídající jeho schopnostem a rozumovému vývoji a podle svých sil a schopností přispěl k odčinění újmy vzniklé jeho protiprávním činem. Řízení musí být vedeno tak, aby přispívalo k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů.

„Pokud tento zákon nestanoví jinak, užije se na toho, kdo v době spáchání činu nepřekročil osmnáctý rok věku, obecných právních předpisů - tr. zákon, tr. řád, občanský soudní řád, zákon o rodině a zákon o sociálně-právní ochraně dětí.“²⁶

Účelem, filosofií a cílem zákona č. 218/2003 Sb. O odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže je dosažení pozitivních výsledků v oblasti zamezování delikvence mládeže metodami pozitivního působení, přičemž zákon klade na výběr vhodné opatření, které má přispět k žádoucímu sociálnímu vývoji dospívajícího a tím snížit riziko jeho dalšího kriminálního jednání. Řízení ve věcech mládeže, tedy řízení v trestních věcech mladistvých i řízení ve věcech dětí mladších 15 let musí být vedeno tak, aby způsob jeho provádění přispíval k předcházení a zamezování páčání protiprávních činů.

²⁶ § 1 zák. č. 218/93 Sb.

Orgány činné podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže mají za úkol přispět k co nejúčinnějšímu omezování kriminality mládeže. Ustanovení o účelu zákona o soudnictví ve věcech mládeže je také základní směrnicí pro výklad a aplikaci trestního řádu a má rozhodující význam při používání všech jeho ustanovení v trestních věcech mladistvých.

Zákon řeší celý postup orgánů činných v trestním řízení ve věcech mládeže, definuje protiprávní jednání ne jako trestný čin, ale jako provinění. Tento zákon zrušil v tr. ř. většinu ustanovení týkajících se řízení o mladistvých.

Výraznou úlohu v procesu soudnictví mládeže má Probační a mediační služba, jejíž působnost je přímo zakotvena v zákoně o mládeži.

3. 2. Zásady řízení ve věcech mladistvých:

- Zásada specifického přístupu – při projednávání trestních věcí mladistvých – je třeba postupovat s přihlédnutím k jejich věku, zdravotnímu stavu, rozumové a morální vyspělosti tak, aby jejich další vývoj byl co nejméně ohrožen.
- Zásada spolupráce – s orgánem sociálně právní ochrany dětí, zájmovými sdruženími a probačními pracovníky.
- Zásada ochrany soukromí mladistvého – projevuje se v povinnosti tajit identitu mladistvého, možnosti utajit informace týkající se jeho provinění a neveřejnosti hlavního líčení.
- Zásada rychlosti řízení – stanoví, že mladistvý má právo na to, aby jeho čin byl projednán bez zbytečného odkladu v přiměřené lhůtě soudem pro mládež.
- Zásada uspokojení zájmů poškozeného – je formulován požadavek, aby řízení podle tohoto zákona směřovalo k tomu, aby poškozený dosáhl náhrady škody způsobené protiprávním činem nebo aby se mu dostalo přiměřeného zadostiučinění.²⁷

Zákon také představuje zásadní a převratnou systémovou změnu v přístupu k řešení protiprávní činnosti mládeže, která se projevuje v tom, že:

- používá výraz „mládež“, kterou rozumí :

a) děti mladší patnácti let – pokud spáchají čin jinak trestný, nejsou trestně odpovědné, soud

²⁷ KEJDOVÁ, M., Základy trestního práva, IMS Brno, 2006, str. 57

pro mládež učiní opatření potřebná k jeho nápravě. Opatřeními jsou:

- dohled probačního úředníka,
- zařazení do terapeutického, psychologického aj., výchovného programu ve středisku výchovné péče,
- ochranná výchova

b) mladiství – osoby od 15 do 18 let – jsou trestně odpovědné, jejich protiprávní činnost se nazývá provinění a ukládají se za ně opatření: výchovná, ochranná a trestní.

Zákon tudíž řeší problematiku protiprávní činnosti nedospělců jednotně a komplexně, kdy předpokládá činnost specializovaných soudů, státních zástupců a orgánů Policie ČR při řešení protiprávních činů mládeže, které budou přihlížet ke specifčnosti osobnosti mladého člověka, hlavním účelem je opatření a řešení protiprávní činnosti mládeže považuje vytvoření podmínek pro její sociální a duševní rozvoj, její ochranu před škodlivými vlivy a předcházení dalšímu páchání protiprávní činnosti a také mimořádně zdůrazňuje preventivní účel opatření a zásadu pouze pomocné role trestní represe.

3. 3. Druhy opatření ukládaných mladistvým

Zákon o soudnictví ve věcech mládeže umožňuje uložit mladistvým celkem tři druhy opatření:

1. výchovná opatření

Mají rozhodující význam z hlediska usměrnění, způsobu života mladistvého společensky akceptovatelným směrem. Výchovnými opatřeními jsou:

- a) dohled probačního úředníka
- b) probační program
 - sociální výcvik, psychologické poradenství, vzdělávání, rekvalifikace, doškolení, apod.
- c) výchovné povinnosti
 - uloží se mladistvému, aby zejména: bydlel s rodiči, zaplatil peněžitou částku na pomoc obětem trestné činnosti, vykonal ve volném čase bezplatně společensky prospěšnou činnost
- d) výchovná omezení
 - uloží se mladistvému, aby zejména nenavštěvoval určité akce, nestýkal se s určitými osobami, nezdržoval se na určitém místě apod.
- e) napomenutí s výstrahou – soud mladistvému důrazně vytkne jeho čin a upozorní ho na

následky

2. Ochranná opatření

- a) ochranné léčení
- b) zabrání věci – postupuje se dle tr. zákona
- c) ochrannou výchovu – ukládá se pokud o mladistvého není náležitě postaráno, jeho dosavadní výchova je zanedbána a prostředí, kde žije, neskýtá záruku nápravy. Trvá nejdéle do 18 let věku.

3. Trestní opatření – představuje nejpřísnější druh trestněprávních následků a zahrnují v sobě negativní hodnocení spáchaného provinění a osoby mladistvého. Jsou považovány za krajní prostředek a proto zákon zakotvuje institut upuštění od uložení trestního opatření a institut podmíněného upuštění od uložení trestního opatření.

§ 24 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb. – obsahuje taxativní výčet trestních opatření, která lze uložit mladistvému:

- a) obecně prospěšné práce (50 – 200 hod.)
- b) peněžité opatření (je-li výdělečně činný nebo to umožňují jeho majetkové poměry)
- c) peněžité opatření s podmíněným odkladem výkonu,
- d) propadnutí věci – dle tr. zák.,
- e) zákaz činnosti– dle tr. zák ,
- f) vyhoštění– dle tr. zák.,
- g) podmíněné odsouzení,
- h) podmíněné odsouzení s dohledem,
- i) odnětí svobody – trestní sazby se snižují na polovinu, dolní hranice 1 rok, horní hranice 5 let.²⁸

3. 4. Odklony v řízení ve věcech mládeže

Odklony jsou stanoveny v oddílu 10 zákona č. 218/2003 Sb. ve zvláštních způsobech řízení. Přímou je vymezuje v § 69 „Druhy zvláštních způsobů řízení“

²⁸ KEJDOVÁ, M., Základy trestního práva, IMS Brno, 2006, str. 30-31

V trestních věcech mladistvých lze použít těchto zvláštních způsobů řízení:

- a) **podmíněného zastavení trestního stíhání,**
- b) **narovnání**
- c) **odstoupení od trestního stíhání**

V případě podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání je postup stejný jako u řízení proti dospělým neboť se postupuje podle § 307 a § 309 tr.ř. Shodné je i naplnění podmínek pro aplikace těchto ustanovení.

Odstoupení od trestního stíhání – je stanoveno v § 70 zákona č. 218/2003 Sb.. Odstoupit od trestního stíhání lze za splnění následujících podmínek:

- jde o provinění, na které zákon stanoví trest, jehož horní hranice nepřevyšuje tři léta
- neexistuje veřejný zájem na dalším stíhání mladistvého
- potrestání není nutné k odvrácení od páčání dalších provinění
- takové rozhodnutí lze důvodně považovat za dostačující a další trestní stíhání mladistvého za neúčelné zvláště pak pokud:
 - mladistvý úspěšně vykonal probační program
 - alespoň částečně nahradil škodu a poškozený s takovým odškodněním souhlasil
 - pokud bylo mladistvému uloženo *napomenutí s výstrahou* (§ 20)
 -

Rozhodnutí o odstoupení může vydat soud a v přípravném řízení státní zástupce. Rozhodnutí má formu usnesení. Proti tomuto je možno podat stížnost s odkladným účinkem. Zákon v tomto ustanovení ovšem odpírá právo stížnosti poškozenému (na rozdíl od podmíněného zastavení a narovnání). Ten se o odstoupení od trestního stíhání pouze vyrozumí. (Obviněný může prohlásit, že na projednání věci trvá. V takovém případě soud pro mládež rozhodne jen o vině, neshledá-li důvod ke zproštění, ale neuloží trest).²⁹

Pravomocné rozhodnutí o odstoupení od trestního stíhání má pak povahu konečného rozhodnutí ve věci.

²⁹ Jelínek, J.; Melicharová, D. Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. s poznámkami a judikaturou. Praha: LINDE Praha, a.s., 2004. s. 111

Obecné podmínky pro použití všech tří odklonů jsou stanoveny v § 68 zákona a jedná se zejména o:

- podezření ze spáchání provinění se jeví zcela *důvodným*
- obviněný mladistvý je připraven *nést odpovědnost* za spáchaný čin
- obviněný mladistvý je připraven *vypořádat se s příčinami* spáchaného provinění
- obviněný mladistvý je připraven *příčinit se o odstranění* škodlivých *následků* svého provinění.

Výraznou úlohu v procesu soudnictví mládeže má Probační a mediační služba jejíž působnost je přímo zakotvena v zákoně o mládeži. Všechny tři druhy odklonu jsou evidovány v Rejstříku trestů. V řízení ve věcech mládeže nelze vydat trestní příkaz. Tím je sledován výchovný účel řízení ve věcech mladistvých a zároveň také zajištění práva na obhajobu v rámci spravedlivého procesu. Nutná obhajoba je věcech mladistvých již od fáze přípravného řízení.

Vzhledem k ustanovení o nutné obhajobě mladistvého již v přípravném řízení před zahájením trestního stíhání, pokud jsou proti mladistvému použity opatření dle tohoto zákona nebo provedeny úkony podle trestního řádu, včetně úkonů neodkladných a neopakovatelných, jestliže jsou prováděny proti osobě mladistvé, proti níž se řízení vede ještě před zahájením trestního stíhání se policejní orgán za tohoto stavu dostává do situace, kdy v případě přistižení mladistvého při spáchání trestného činu, nemá prakticky možnost jej omezit na svobodě a to vzhledem k tomu, že musí být některý z důvodů vazby, kdy toto opatření u mladistvého by mělo být využíváno zcela vyjíměčně. Policejní orgán by mladistvého neměl ani vyslechnout dokud mu nezajistí obhájce, který by byl přítomen při provádění úkonů trestního řízení. V praxi se potom děje to, že v případech, kdy není dáno jednoznačné podezření z trestného činu, postupuje policejní orgán dle zákona o Policii ČR a věc šetří jako přešůpek, kdy mladistvý vypovídá na protokol o podání vysvětlení bez přítomnosti obhájce a následně pak v případě zjištění spáchání tr. činu věc odevzdá do vyšetřování. Domnívám se, že by bylo praktičtější ponechat nutnou obhajobu mladistvého až do okamžiku zahájení trestního stíhání.

4. ÚLOHA PROBAČNÍ A MEDIAČNÍ SLUŽBY V SYSTÉMU TRESTNÍHO PRÁVA

Probační a mediační služba byla do našeho právního řádu zakotvena zákonem č. 257/2000 Sb. o Probační a mediační službě a je s účinností od 1. 1. 2001 novým subjektem trestního řízení. Probační a mediační služba při své činnosti vychází z principů restorativní justice. Do doby účinnosti tohoto zákona, vykonávali u soudu tuto činnost vyšší soudní úředníci a soudní tajemníci. V případě státních zastupitelství takový článek chyběl. Proto bylo nutno vybudovat tuto službu tak, aby byla činná jak v přípravném řízení, tak v řízení před soudem. Vzhledem k rozsahu úkonů této služby a potřebě provádět ji průběžně v rámci celého trestního řízení, nebylo vhodné, aby činnosti této služby byly začleněny do působnosti a organizační struktury některého z orgánů činných v trestním řízení, a to z důvodu záruky relativní nezávislosti na těchto orgánech. Dalším úkolem tohoto zákona byla nutnost přesně vymezit vztah této služby jak k orgánům činným v trestním řízení, tak i k dalším orgánům vstupujícím do tohoto procesu. Dále pak zakotvit kvalifikační požadavky na osoby pracující v probaci a mediaci a zajistit jejich další vzdělávání v rámci resortu Ministerstva spravedlnosti, kam byla tato služba zařazena. Úkoly Probační a mediační služby plní úředníci a asistenti probační a mediační služby. Činnost zajišťují střediska působící v sídlech okresních (obvodních soudů)

Činnost Probační a mediační služby

- Probační a mediační služba vytváří předpoklady k tomu, aby věc mohla být ve vhodných případech projednána v některém ze zvláštních druhů trestního řízení, nebo mohl být uložen a vykonán trest nespojený s odnětím svobody, anebo vazba byla nahrazena jiným opatřením. Za tím účelem poskytuje obviněnému odborné vedení a pomoc, sleduje a kontroluje jeho chování a spolupracuje s rodinným a sociálním prostředím, ve kterém žije a pracuje, s cílem, aby v budoucnu vedl řádný život,
- obstarává podklady k osobě obviněného a jeho rodinnému i sociálnímu zázemí,
- vytváří podmínky pro rozhodnutí o podmíněném zastavení trestního stíhání, nebo pro schválení narovnání, zejména projednání a uzavření dohody mezi obviněným a poškozeným o náhradě škody, nebo dohody o narovnání, případně podmínek pro další takové procesní postupy či tresty nespojené s odnětím svobody,

- vykonává dohled nad chováním obviněného v případech, kdy bylo rozhodnuto o nahrazení vazby probačním dohledem,
- vykonává dohled nad chováním obviněného v případech, kdy byl dohled uložen, ve sledování a kontrole obviněného v průběhu zkušební doby, v kontrole výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody, včetně trestu obecně prospěšných prací, ve sledování výkonu ochranných opatření,
- sleduje a kontroluje chování odsouzeného v průběhu zkušební doby v případech, kdy bylo rozhodnuto o podmíněném propuštění odsouzeného z výkonu trestu odnětí svobody,
- pomáhá při odstraňování následků trestného činu poškozeným a dalším osobám dotčeným trestným činem,
- věnuje zvláštní péči mladistvým obviněným a obviněným ve věku blízkém věku mladistvých, přispívá k ochraně práv osob poškozených trestnou činností a ke koordinaci sociálních a terapeutických programů práce s obviněnými, zejména jde-li o mladistvé a uživatele omamných a psychotropních látek,
- podílí se na prevenci trestné činnosti,
- provádí v rámci své působnosti úkony na pokyn orgánů činných v trestním řízení a ve vhodných případech v oblasti mediace i bez takového pokynu zejména z podnětu obviněného a poškozeného; v těchto případech o tom neprodleně informuje příslušný orgán činný v trestním řízení, který může rozhodnout, že věc se k mediaci nepředává a mediace proto dále prováděna nebude,
- opatřuje informace a poznatky o osobě obviněného nebo o stanoviscích poškozeného významných pro rozhodnutí soudu či státního zástupce,
- přijímá vyrozumění policejního orgánu a státního zástupce o věcech vhodných k mediaci; zejména v trestních věcech mladistvých postupuje tak, aby mediace byla využita od počátku trestního stíhání nebo místo něj.³⁰

Z názvu samotného zákona vyplývá, že PMS se zabývá dvěma oblastmi:

1. Mediaci – se rozumí mimosoudní zprostředkování za účelem řešení sporu mezi obviněným a poškozeným a činnost směřující k urovnání konfliktního stavu

³⁰ Zák. č. 257/2000 Sb. § 4

vykonávaná v souvislosti s trestním řízením. (§ 2 odst. 2 zák. o PMS)

Mediace poskytuje oběma stranám možnost vyjádřit své pocity, očekávání a potřeby, které vznikly v souvislosti s trestnou činností. Současně umožňuje domluvit se na rychlém a přijatelném způsobu náhrady škody. Mediáci lze provádět pouze s výslovným souhlasem obviněného a poškozeného. Mediační postupy se uplatňují v rámci institutu narovnání dle § 309 - 314 tr. řádu, a podmíněného zastavení trestního stíhání dle § 307 tr. řádu, kdy je dána pachateli možnost, aby s obětí svého činu uzavřel dohodu o způsobu náhrady škody.

Mediace je tedy neprocesní způsob řešení trestních věcí mimo standardní trestní řízení a jejím prostřednictvím lze urovnávat konflikty spojené s trestným činem a jejich důsledky v morální, etické a sociální rovině. Pokud v průběhu mediace dojde k výsledné dohodě mezi pachatelem a obětí, je zde vytvořen předpoklad pro rozhodnutí státního zástupce nebo soudce mohou být významné pro úvahu o druhu a výměře trestu, respektive o alternativě k potrestání.

2. Probací – se rozumí instincionalizovaný dohled nad chováním pachatele trestného činu, spojený s určitými prvky pomoci, usnadňující resocializaci pachatele. Probace znamená kombinaci penologického a sociálního aspektu zacházení s pachatelem. Obsahem probace je např. výkon dohledu nad obviněným, obžalovaným, odsouzeným, kontrola výkonů trestů nespojených s odnětím svobody, kontrola uložených povinností a omezení, sledování chování ve zkušební době, individuální pomoc obviněnému a působení na něj, aby vedl řádný život³¹

Probace je definována v § 2 odst. 1 zákona o PMS.

Význam probace je v diferencovanějším přístupu k pachatelům různých trestných činů, kdy v případě méně závažných trestných činů je možné použít mírnější sankční prostředky, které umožňují pachateli zůstat ve společnosti, udržovat svazky s rodinou i širším prostředím, učit se za sebe přebírat odpovědnost apod., přičemž je současně ušetřen škodlivých důsledků výkonu trestu odnětí svobody. V zákonem stanovených případech může soudce uložit pachateli dohled úředníka či asistenta střediska Probační a mediační služby ČR v místě, kde tento bydlí nebo se dlouhodobě zdržuje. Samotný dohled pak probíhá jako pravidelný osobní

³¹ . KEJDOVÁ, M., Základy trestního práva, IMS Brno, 2006, str. 60

kontakt obviněného či odsouzeného s pracovníkem PMS, který je současně pomocí i kontrolou dodržování podmínek stanovených soudcem či státním zástupcem při ukládání dohledu. Dohled nad chováním odsouzených osob ve zkušební době při podmíněném upuštění od potrestání s dohledem je upraven § 26 tr.zák., podmíněné odsouzení k trestu odnětí svobody s dohledem v § 60a tr. zák. a podmíněné propuštění z výkonu trestu v § 63 tr.zák.

Účelem probace je snaha napomoci ke změně chování pachatele a snížení rizika, že nebude v budoucnu trestnou činností opakovat. Ve svém důsledku tak probace přispívá k ochraně společnosti před další kriminalitou.³²

Zvláštní péče orgánu Probační a mediační služby je věnována mladistvým a osobám blízkým věku mladistvých. Tento vztah je zakotven přímo v zákoně a to v § 4 činnost Probační a mediační služby, kde je v odstavci 4) dáno přímo úkolem věnovat této kategorii obviněných zvláštní péči. Dále pak odst. 9) hovoří o vyrozumívání této služby ze strany státního zastupitelství a policie o věcech vhodných k mediaci. Zvláště pak v trestních věcech mladistvých.

³² SOTOLÁŘ, A., PÚRY, F., ŠÁMAL, P. Alternativní řešení trestních věcí v praxi, a zák. O PMS

5. PŘIPRAVOVANÉ ZMĚNY V SOUVISLOSTI S NOVÝM TRESTNÍM ZÁKONÍKEM

5. 1. Trestní zákoník

Nejvýznamnějším úspěchem trestní legislativy je schválení nového **trestního zákoníku**, který zásadním způsobem mění a modernizuje české trestní právo. Trestní zákoník má nabýt účinnosti 1. ledna 2010. Nový kodex, nahrazuje stávající trestní zákon (zákon č. 140/1961 Sb., ve znění pozdějších předpisů).

V návaznosti na prohlubující se konflikty ve společnosti a nové negativní jevy, jakož i formy trestné činnosti, stoupající brutalitu pachatelů, mezinárodní zločin a závažnost činů se celkově zpříšňuje trestní represe zvýšením trestních sazeb u některých trestných činů.

Trestní zákoník dělí trestné činy na přečiny (úmyslné trestné činy se sazbou nepřevyšující pět roků odnětí svobody a všechny nedbalostní trestné činy) a zločiny (úmyslné trestné činy se sazbou převyšující pět roků odnětí svobody, zvláště závažnými zločiny jsou trestné činy uvedené v § 86 odst. 2 nového TZ a úmyslné trestné činy s horní hranicí trestní sazby nejméně osmiletou). Tato úprava není samoučelná, ale promítá se i do navazujících ustanovení hmotného i procesního trestního práva (např. trest obecně prospěšných prací lze uložit jen za přečin; u přečinu je přípustný odklon formou podmíněného zastavení trestního stíhání) a navíc vytváří základ pro efektivnější vymezení druhů procesních postupů v budoucí rekodifikaci trestního práva procesního, která umožní zpružnit procesní postupy i ve vazbě na tuto kategorizaci.

Systém trestních sankcí se doplňuje o trest domácího vězení, který je jedním z druhů trestů umožňujících postih pachatele, aniž by musel být vytrhován ze své rodiny a nejbližšího okolí; jde o další konkrétní projev humanizace trestního práva i v oblasti sankční politiky státu. Dále se doplňuje nový trest zákazu vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, který lze uložit za trestný čin až na deset let; odsouzenému po dobu výkonu tohoto trestu zakazuje účast na stanovených sportovních, kulturních a jiných společenských akcích.

Ze změn zásadnější povahy je třeba zmínit významnou novelizaci trestního řádu, do níž se promítají nejen terminologické změny, ale i některé změny věcné. Jde například o změnu

(zúžení) možnosti propuštění obviněného z vazby na kauci u vyjmenovaných trestných činů (§ 73a), zpřesněné vymezení okruhu trestných činů, u nichž se vyžaduje souhlas poškozeného (§ 163a), nový institut spolupracujícího obviněného (§ 178a) apod.

Kategorizace trestných činů rozšíří prostor pro uplatnění alternativ a odklonů a pro diferenciaci trestních sankcí. Navržená kategorizace se odrazí i v trestním procesu a bude základem pro vytvoření různých typů řízení, příslušnosti soudů, vymezení řízení před samosoudcem, používání odklonů a dalších institutů trestního řízení. V podstatě standardní trestní řízení bude konáno o zločinech, u přečinů budou převažovat zjednodušené formy řízení, odklony a alternativní řešení, včetně širokého uplatnění prostředků probace a mediace. Nový TZ v hlavě V., oddíl 2 v § 46 až § 48 vymezuje možnost upuštění od potrestání pachatele. Je zde vymezeno rozmezí trestných činů, u nichž lze od potrestání upustit. Jedná se o trestné činy, jejichž horní hranice nepřevyšuje 5 let, zatímco podle platné právní úpravy má soud možnost upustit od potrestání u trestných činů menší nebezpečnosti. Nově je vloženo i ustanovení týkající se přípravy a pokusu trestného činu. Upuštění od potrestání je dále doplněno i o ustanovení, které umožní soudu namísto trestu či ochranného opatření uložit pachateli zabezpečovací detenci (jako jedno z ochranných opatření).

Podmíněné upuštění od potrestání s dohledem upravuje § 48 nového TZ. Soud v těchto případech stanoví zkušební dobu až na jeden rok a zároveň vysloví nad pachatelem dohled. Dohledem se rozumí povinnost pravidelných konzultací s úředníkem Probační a mediační služby. Mezi další povinnosti nebo omezení může soud navíc uložit odsouzenému:

- zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob,
- zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek,
- uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku,
- veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo
- poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.

Dohled probačního úředníka (úředníka nebo asistenta Probační a mediační služby) zůstává celkem beze změn. Jsou ovšem rozšířeny jeho povinnosti a oprávnění nově vymezené v § 51 nového TZ. Probační úředník je povinen vykonávat dohled nad pachatelem, být mu nápomocen v jeho záležitostech a plnit pokyny předsedy senátu směřující k výkonu

dohledu a k tomu, aby pachatel vedl řádný život. Druhý odstavec tohoto ustanovení byl doplněn možností upozornit odsouzeného na porušování podmínek dohledu a zároveň jej poučit o tom,

že pokud se toto porušení bude opakovat, bude o tom úředník informovat předsedu senátu, což může vést k nařízení výkonu trestu odnětí svobody.

Mezi druhy trestů, jež je možno pachateli uložit, se nově začlenil i trest **domácího vězení** upravený v § 60 a § 61 nového TZ. Jedná se dle našeho názoru o jeden z nejzávažnějších trestů, protože je vymezen v taxativním výčtu trestů hned za trestem odnětí svobody. Trest domácího vězení omezuje pachatele z hlediska osobní svobody, když jej v určitém denním úseku nutí být na určitém místě (většinou ve svém obydlí). Trest domácího vězení se tak stává druhým nejtěžším trestem, jenž v těsném závěsu doprovází trest obecně prospěšných prací. Trestem odnětí svobody se rozumí nejen trest nepodmíněný, ale i podmíněný trest odnětí svobody a podmíněný trest odnětí svobody s dohledem.

Domácí vězení, obecně prospěšné práce, peněžitý trest, vyhoštění a zákaz pobytu lze uložit i jako samostatné tresty, a to i když na některý trestný čin trestní zákon takový trest nestanoví. V ostatních případech mohou být tresty uloženy samostatně nebo vedle sebe, pokud tak trestní zákon nestanoví jinak. Co však nelze uložit jako vedlejší tresty navzájem jsou trest:

- domácího vězení a obecně prospěšné práce
- domácí vězení a trest odnětí svobody
- obecně prospěšné práce a trest odnětí svobody
- peněžitý trest a trest propadnutí majetku
- zákaz pobytu a trest vyhoštění.

Peněžitý trest upraven v § 67 až § 69. Nový TZ počítá s ukládáním peněžitého trestu ve formě tzv. denních pokut. Peněžitý trest se tak bude ukládat v denních sazbách a bude činit nejméně 20 a nejvíce 730 celých denních sazeb. Rozsah těchto denních sazeb může být od 100,- Kč do 50.000,- Kč. Tedy nejnižší výše uloženého peněžitého trestu bude činit nejméně 2.000,- Kč. Počet denních sazeb soud určí s přihlédnutím k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu. Výši jedné denní sazby peněžitého trestu stanoví soud se zřetelem k osobním a majetkovým poměrům pachatele. Přitom bude soud vycházet zpravidla z čistého příjmu, který pachatel má nebo by mohl mít průměrně za jeden den. Příjmy pachatele, jeho majetek a

výnosy z něj, jakož i jiné podklady pro určení výše denní sazby mohou být stanoveny odhadem soudu. Soud v rozhodnutí uvede počet a výši denních sazeb. Nelze-li od pachatele podle jeho osobních a majetkových poměrů očekávat, že peněžité trest ihned zaplatí, může stanovit, že peněžité trest bude zaplacen v přiměřených měsíčních splátkách; přitom může určit, že výhoda splátek peněžitého trestu odpadne, jestliže pachatel nezaplatí dílčí splátku včas. Peněžité trest soud neuloží, je-li zřejmé, že by byl nedobytný. Zaplacené částky peněžitého trestu připadají státu.

Pro případ, že odsouzený tento trest nevykoná, respektive peněžité trest nezaplatí, soud mu určí opět náhradní trest odnětí svobody až na dvě léta. Je tu však podmínka, že náhradní trest nesmí ani spolu s uloženým trestem odnětí svobody přesahovat horní hranici trestní sazby, kterou by pachatel mohl dostat, kdyby mu nebyl uložen peněžité trest.

Nová filozofie ukládání trestních sankcí zakotvená v novém TZ vychází především ze zásady depenalizace, kdy na jedné straně jsou mimo stávajících trestních sankcí (trestů a ochranných opatření), které jsou v potřebné míře upraveny, koncipovány nové efektivnější alternativní sankce, které jsou formulovány i se zřetelem na přiměřenou satisfakci obětí trestných činů. V rámci revize trestních sazeb bude v novém TZ v jeho zvláštní části docházet jednak ke snižování některých trestních sazeb, ale na druhé straně bude třeba zajistit v potřebné míře adekvátní trestněprávní reakci na závažné trestné činy (brutální vraždy, ozbrojené loupeže a únosy atd.) a nové specifické druhy kriminality (organizovaný zločin, terorismus apod.), kdy se uplatní náležitá a povaze těchto trestných činů odpovídající represe, např. posunutí výměry u výjimečného trestu apod.

Ve prospěch alternativ, má soud povinnost zvážit nejdříve možnost uložení jiné sankce (pro pachatele více příznivější) než trest odnětí svobody. V případě ukládání trestních sankcí by měl soud uložit trestní sankci méně intenzivní, pokud tato postačí k dosažení účelu sankce.³³

³³ http://www.spj.cz/ooop/tresty/fm_tresty.html, 20. 3. 2009

5. 2. Rekodifikace trestního práva procesního

V současné době probíhají v České republice rekodifikační práce nad trestním řádem. S účinností nového trestního řádu se počítá od roku 2011. Jeho hlavním cílem je zejména zrychlení trestního řízení ve všech jeho stádiích tak, aby bylo zajištěno provedení řízení až do vynesení konečného rozhodnutí v co nejkratší době. Aktuální verze věcného záměru nového trestního řádu je z prosince 2007.

Věcný záměr trestního řádu obsahuje základní principy nového trestního řádu, který zcela nahradí stávající trestní řád – zákon č. 141/1961 Sb. Věcný záměr trestního řádu se zaměřuje na koncepční zpracování základních otázek trestního práva procesního, a proto obsahuje především úpravu obecné části trestního řádu a řešení důležitých otázek vztahujících se k jednotlivým stádiím trestního řízení. Kromě úpravy stávajících institutů trestního práva procesního v návaznosti na potřeby praxe předpokládá věcný záměr trestního řádu i zakotvení některých zcela nových institutů do trestního práva procesního.

Věcný záměr usiluje o posílení kontradiktorních prvků v řízení před soudem a o výrazné posílení aktivity stran a zavádí tzv. formální důkazní břemeno státního zástupce ve stadiu projednání trestní věci v řízení před soudem.

V návaznosti na trend depenalizace a restorativní justice uplatňující se v posledních letech ve zvýrazněné míře v demokratických státech rozšiřuje nový věcný záměr možnosti využití odklonů v trestním řízení, což by mělo ve více případech vést k narovnání mezi obviněným a poškozeným kontrolovanému státním zástupcem nebo soudem.

Věcný záměr v neposlední řadě směřuje také k výraznému posílení práv poškozeného v trestním řízení vymezením nové základní zásady zajištění práv poškozených a ochrany jejich postavení. Takový přístup je v souladu s řadou mezinárodních dokumentů. Nejedná se jen o zdokonalení dosavadních procesních mechanismů ochrany poškozeného v trestním řízení, ale i o rozšíření katalogu práv poškozeného (např. možnost podat subsidiární nebo soukromou žalobu, žádat přiměřené zadostiučinění apod.). Dále se v souvislosti s novým trestním řádem předpokládá přijetí samostatného zákona o obětech trestných činů, který by komplexně upravil práva obětí trestných činů, jež nemají procesní charakter (ochrana před sekundární viktimizací, právo na informace a pomoc, poradenství apod.).

Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním upravuje odklony v samostatné hlavě zvláštní části trestního řádu, čímž je odstraněna dosavadní pojmová nedůslednost spočívající ve směřování zvláštních způsobů trestního řízení s odklony. Umístění v samostatné hlavě je zdůvodněné tím, že se jedná o postupy, které směřují ke specifickým formám vyřízení věci na základě předchozího postupu příslušného orgánu činného v trestním řízení spojeného s určitými zvláštními neprocesními úkony a postupy, které jim předcházejí (např. sepsání dohody mezi poškozeným a obviněným). Výslovně je zmíněná i mediace prováděná PMS ČR.

Nově se také navrhuje upravit efektivní a účinné prostředky ochrany osob před aktuálně hrozící trestnou činností, zejména v podobě předběžných opatření, která dosud součástí úpravy v trestním řádu nebyla.

Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním obsahuje původní druhy odklonů, u kterých stanoví některé odchylky od současně aktuálního znění, případně je dále upřesňuje, či rozvíjí:

5. 2. 1. Nové druhy odklonů

Vedle již tradičních institutů podmíněného zastavení trestního stíhání a narovnání - pro zkrácené přípravné řízení pak podmíněné odložení podání návrhu na potrestání a odložení věci za současného schválení narovnání a v zákoně o soudnictví ve věcech mládeže institut odstoupení od trestního stíhání mladistvého – je úprava doplněna o:

- **Trestní příkaz** chápán jako druh odklonu v užším slova smyslu a ani Návrh věcného záměru zákona o trestním řízení soudním jej neřadí mezi odklony, jeho úprava může mít pozitivní vliv na zvýšení počtu odklonů. Trestním příkazem by neměly být vyřizovány i úmyslné trestné činy, na které zákon stanoví trest odnětí svobody v sazbě do pěti let, tak jak je tomu dle současné právní úpravy, ale trestní příkaz by měl být použitelný pouze ve věcech, na které zákon stanoví trest odnětí svobody, jehož horní hranice nepřevyšuje tři roky.
- **Odklony podmíněné zastavení trestního řízení, podmíněné zastavení trestního řízení s dohledem a narovnání** budou doplněny o podmíněné

zastavení trestního řízení s dohledem probačního úředníka. Tento druh odklonu vznikne spojením podmíněného zastavení trestního řízení s prodloužením horní hranice zkušební doby na tři roky a dohledu probačního úředníka, který bude vykonáván za stejných podmínek, jako je tomu při dohledu v ostatních případech.

- **Narovnání** bude upraven výčet trestných činů, které mají povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným, kdy budou vyloučeny případy, ve kterých bude poškozený stát nebo územně samosprávný celek.
- **Korunní svědek a spolupracující obviněný** - záměrem je zefektivnit objasňování zvláště závažných trestných zločinů spáchanými členy organizované skupiny organizovaného zločinu, kdy se navrhuje upravit přerušeni trestního stíhání u tzv. korunního svědka (institut imunity před obžalobou) a institut spolupracujícího obviněného tak, aby se tyto osoby podílející se na organizovaném zločinu byly motivovány ke spolupráci s orgány činnými v trestním řízení a pomohly tak usnadnit vyšetřování zvláště závažných zločinů. Dochází zde k určitému omezení zásad legality a oficiality trestního řízení, ale zájem státu na zničení zločineckých struktur převyšuje nad zájmem státu na postihu jedince.

Spolupracující obviněný, který nebude splňovat podmínky pro přerušeni trestního stíhání, ale přesto se rozhodne podat výpověď zvláště závažném zločinu, přičemž i dozná, že spáchal skutek, pro který je stíhán, bude soud postupovat podle ustanovení trestního zákoníku, který upravuje ukládání trestu spolupracujícímu obviněnému a sníží mu trest odnětí pod dolní hranici trestní sazby.

- **Dohoda o vině a trestu** je možnost státního zástupce sjednat s obviněným za účasti jeho obhájce dohodu o vině a trestu, kterou následně schválí soud ve veřejném zasedání. Tato úprava umožní zjednodušený postup v případech, kdy se obviněný k trestnému činu dozná, přičemž doposud provedené důkazy nasvědčují pravdivosti jeho prohlášení a sjedná za účasti obhájce se státním zástupcem dohodu ohledně trestu a ohledně rozsahu a způsobu náhrady škody. Sjednání o vině a trestu bude oprávněn se účastnit i poškozený, který má nárok ze zákona na náhradu škody a tento nárok uplatňuje. Proti schválené dohodě nebude možné

podat odvolání, proto bude u takových případů vždy nutná obhajoba. Tento institut bude použitelný u všech trestných činů s výjimkou zvláště závažných trestných činů.

- **Soukromá žaloba** bude upravovat zvláštní způsob řízení, který bude možné konat jen ve vybraných trestných činech, kde veřejný zájem na stíhání ustupuje do značné míry zájmu soukromému. Pro vybrané trestné činy bude v úvahu přicházet podání soukromé žaloby poškozeným. Soukromou žalobu bude moci poškozený výslovným prohlášením vzít zpět až do doby, než se odvolací soud odebere k závěrečné poradě. Bude-li žaloba vzata zpět, nemůže jí poškozený podat znovu, ale to nebude vylučovat právo státního zástupce podat v takové věci obžalobu, shledá-li veřejný zájem.
- **Subsidiární žaloba** by měla upravovat proceduru týkající se nestíhání. Poškozený bude moci v případech, kdy státní zástupce pravomocně odložil věc nebo trestní stíhání bylo zastaveno z důvodu nedostatku veřejného zájmu podat ve lhůtě 15 dnů subsidiární žalobu. Po podání subsidiární žaloby dojde k její přezkoumání soudem, který jí může dle okolností zamítnout nebo na jejím základě nařídit hlavní líčení.³⁴

³⁴ Věcný záměr nového trestního řádu - <http://portal.justice.cz/>-14.2.2009

6. KAZUISTIKY

1. Příklad na provinění vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zákona a § 31 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb.

V přesně nezjištěné době dne 1. 12. 2007 kolem 02,000 hodin mladistvý Petr V. v obci Ježov, okres Hodonín v rodinném domě čp. 1, kde se zdržoval u své sestry Marie Z. a svého švagra Karla K., reagoval na údajné nevhodné chování svého švagra vůči své sestře tak, že poškozeného praštil do nosu a tento když upadl na zem, tak tomuto svázal nohy a ruce za záda kusem látky. Poté jej naložil do zavazadlového prostoru osobního vozidla Renault, které bylo zaparkováno před domem č. 1 a patřilo jeho sestře Marii. Vybaven kuchyňským nožem o délce čepele 180 mm odjel do prostoru rekreační chatové oblasti k. ú. Obce Moravany, kde svého švagra Karla vytáhl z vozidla, poté jej napadl kopy a údery pěstí do obličejové části hlavy, čímž mu způsobil krvácení nad mozečkem a krevní výrony v obličejí. Když mu jeho švagr začal vyhrožovat, že si to vyřídí s jeho sestrou, devětkrát bodl svého švagra kuchyňským nožem do oblasti břicha a zad v úmyslu jej usmrtit. Tato způsobená zranění vedla ke smrti Karla Z., přičemž bezprostřední příčinou smrti bylo krvácení do dutiny hrudní z četných bodně řezných ran pravé plíce. Po dokonání činu mladistvý Petr V. svého švagra zanechal na místě v rekreační oblasti a odjel s vozidlem do domu své sestry. Krajským soudem v Brně, soudem pro mládež byl mladistvý Petr V. odsouzen za provinění vraždy podle § 219 odst. 1 tr. zákona a § 31 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb. K trestnímu opatření odnětí svobody v trvání 3 a ½ roku. Podle § 76 zákona č. 218/2003 a § 5 odst. 3, § 8 odst. 2 zák. č. 169/99 Sb. Vykoná mladistvý trestní opatření odděleně od ostatních odsouzených, a to ve zvláštní věznicí nebo zvláštním oddělením pro mladistvé. Při úvaze o druhu trestního opatření, které je třeba mladistvému za shora uvedené provinění uložit, vycházel soud z § 9 zák. č. 218/2003 Sb., dle kterého je dominantním účelem trestního opatření výchovné působení, zejména kdy doposud mladistvý nebyl trestán. Nepodmíněné odnětí svobody však může soud pro mládež uložit tehdy, jestliže by s ohledem na okolnosti případu a osobu mladistvého uložení jiného trestního opatření nepostačovalo (§ 31 odst. 2 zák. č. 218/2003 Sb.). Soud byl toho názoru, že o taký případ jde a není možné za tak závažné provinění, kterým byl zmařen lidský život, uložit jiné trestní opatření než nepodmíněné odnětí svobody. Při stanovení výše trestního opatření vzal soud do úvahy polehčující okolnosti, které spočívaly v tom, že mladistvý se ke svému činu doznal, čin spáchal pod vlivem tíživých rodinných poměrů, které sám nezpůsobil a napomohl při objasňování trestné činnosti.

2. Příklad na provinění krádeže podle § 247/2 a vraždy podle § 219 odst. 1, odst.2 písm.

h) tr. zákona a § 31 odst. 1 zák. č. 218/2003a na tr. č. krádeže podle § 247/2 a vraždy podle § 219 odst. 1, odst.2

V květnu 2002 mladistvý Libor M. společně s Antonínem N. a Pavlem O. po předchozí vzájemné domluvě společně s Martinem P., odcizili v Kyjově, v bytě matky Martina P., který jim byt za tímto účelem zpřístupnil jeden kus počítače, hi-fi systém a zlaté prsteny, které poté prodali v zastavárně a peníze použili pro svoji potřebu. Martin P. se po této krádeži domů již nevrátil. Matka nahlásila jeho pohřešování a několikrát v průběhu jeho pohřešování vzkazovala po jeho spolupachatelích, které potkávala, ať se vrátí domů a oni jí vrátí pouze počítač, ve kterém jsou data v hodnotě 1.000 000,-- Kč. Asi v měsíci červen 2002 se Martin P. rozhodl vrátit domů, kdy o tomto úmyslu řekl svým kamarádům, kteří se na krádeži v bytě jeho matky podíleli. Vzhledem k této skutečnosti a z obavy, že Martin P. po návratu domů své matce řekne skutečnosti ohledně krádeže jejich věcí a z obavy, že by museli zaplatit vysokou škodu za data v počítači, jak jim tvrdila matka Martina P, rozhodli se ml. Libor M. společně s Antonínem N a Pavlem O svého kamaráda Martina P. usmrtit, kdy jej za tímto účelem společně vylákali mimo město a společnými silami Martina P. usmrtili a poté jej na tomto místě zakopali. Šetřením tohoto činu vyšlo najevo a bylo prokázáno, že hlavním organizátorem a aktérem vraždy Martina P. byl ml. Libor M. V červnu 2004 Krajský soud v Brně, soud pro mládež uložil ml. Liborovi M za spáchané provinění dle § 6/1 zák. č. 218/2003 Sb. a § 247/1,2 tr. zákona jako spolupachatel dle § 9/2 tr. zák. a za provinění vraždy dle § 6/1 zák. č. 218/2003 Sb. a § 219/1,2 písm. H) tr. zákona jako spolupachatel dle § 9/2 tr. zák. trestní opatření odnětí svobody v trvání deseti roků. Antonínovi N. a Pavlovi O. uložil soud pro trestný čin vraždy podle § 219/2 a § 35/1 tr. zákona trest odnětí svobody v trvání čtrnácti roků a zařadil je do věznice s ostrahou. Při výměře trestu obou dospělých pachatelů dospěl soud k závěru, že je třeba uložit přísné tresty odnětí svobody a to při horní hranici. Od toho, aby sou uložil trestní sazby přímo na samé horní hranici upustil, že jde o první trestnou činnost obou pachatelů. I vzhledem, že jde u obou o první trest odnětí svobody a k možnostem resocializace, nezařadil oba k výkonu trestu do nejpřísnějšího typu věznice, kam by formálně měli být zařazeni. U ml. Libora M. soud při výměře trestního opatření dospěl k závěru, že trestní opatření odnětí svobody jednoho až pěti roků by k dosažení účelu trestního opatření nepostačovalo a bylo by nespravedlivé. Proto za podmínek v § 31/3 zák. 218/2003 Sb. i k přihlédnutím k jeho minulé trestné činnosti, uložil soud ml. Liborovi M. trestní opatření odnětí svobody na samé horní hranici. A vzhledem k věku, kdy v průběhu

soudního projednávání dosáhl ml. Zletilosti byl zařazen do věznice s ostrahou tedy mezi dospělé. Dle názoru soudu nebylo nutné ani vhodné jej zařadit do nejtřísnějšího typu věznice, kam by vzhledem ke splnění formálních podmínek měl být zařazen.

3. Příklad na uložení alternativního trestu obecně prospěšných prací

V době od července 2001 do dubna 2004 v Hodoníně a jinde Zdena G., bytem Hodonín, bez pracovního poměru neplnila vůbec svou zákonnou vyživovací povinnost vůči své nezl. dceři částkou 600,-- Kč měsíčně splatnou k rukám otce dítěte Milana G., jak jí vyplývalo ze zákona o rodině ač byla rozsudkem Okresního soudu v Hodoníně povinna přispívat do 15 dne každého měsíce, ačkoliv si byla této povinnosti vědoma a byla schopna vzhledem k okolnostem tuto povinnost plnit, přičemž tak dluží na výživném částku ve výši 20.400,-- Kč, tedy neplnila svou zákonnou povinnost vyživovat jiného, čímž spáchala trestný čin zanedbání povinné výživy podle § 213 odst. 1 tr. zákona a za tento čin jí byl uložen podle § 213 odst. 1 tr. zák., za použití § 45 odst. 1 tr. zák a § 45a odst. 1 tr. zák. k trestu odnětí svobody obecně prospěšných prací ve výměře 250 hodin. Při výměře trestu obžalované polehčovalo doznání. Obžalovaná je také osobou, na kterou se hledí jako by dosud nebyla trestána. Na druhé straně soud zohlednil délku páčání trestné činnosti, jakož i výši dlužného výživného, a po posouzení všech polehčujících a přitěžujících okolností uložil obžalované trest obecně prospěšných prací.

4. Příklad podmíněného zastavení trestního stíhání

Dne 8. 4. 2005 bylo zahájeno trestní stíhání M. M. pro trestný čin ublížení na zdraví podle § 223 odst. 1 trestního zákona, kterého se dopustil tím, že dne 25. 4. 2007 jako řidič osobního automobilu při odbočování vlevo ze silnice na nájezd k benzinové čerpací stanici u obce Kyjov nedal přednost v jízdě protijedoucímu osobnímu automobilu, a při následném střetu došlo k zranění spolujezdkyně v tomto automobilu, která utrpěla zlomeninu žeber vpravo s následným omezením v obvyklém způsobu života v délce 5 týdnů. Obviněný M. M. se k činu doznal, jeho výpověď bylo zjištěno, že při odbočování přehlédl protijedoucí automobil. Obviněný M. M. souhlasil s podmíněným zastavením trestního stíhání, ohlásil dopravní nehodu – škodní událost pojišťovně, která nároky poškozených uhradila z povahy pojistného plnění, sám z vlastní iniciativy vstoupil do jednání s poškozenými. Uzavřel dohodu o náhradě škody se zdravotní pojišťovnou, která hradila náklady léčení, i s majitelem

poškozeného motorového vozidla. K osobě obviněného bylo zjištěno, že v dřívější době nebyl trestně stíhán, svým zaměstnavatelem je hodnocen kladně.

Dne 30. 6. 2007 rozhodl v uvedené věci státní zástupce podle § 307 odst. 1 a podmíněně odložil trestní stíhání obviněného M. M., kterému byla stanovena zkušební doba v trvání 15 měsíců, usnesení nabylo právní moci. Po uplynutí zkušební doby rozhodl státní zástupce, že obviněný M. M. se ve zkušební době osvědčil, přičemž vycházel z aktuálních zpráv o osobě obviněného, ze zprávy o pověsti z místa bydliště, evidenční karty řidiče, opisu rejstříku trestů, z evidence stíhaných osob, zprávy zaměstnavatele. Na základě těchto zpráv dospěl k závěru, že obviněný ve zkušební době vedl řádný život a splnil tak podmínky pro vydání rozhodnutí o tom, že se osvědčil.

5. Příklad zjednodušeného řízení

Dne 5. 12. 2005 ve 00.40 hodin byl v obci Bzenec policisty zadržen J. Z. podezřelý z pokusu trestného činu krádež. Zadržení předcházelo ústní oznámení V. N. na OOP ve Bzenci ve 00.30 hodin téhož dne, oznamovatel vypověděl, že bezprostředně před oznámením vyrušil pachatele, který mu po rozbití skleněné výplně okna vnikl do osobního automobilu, který měl zaparkovaný na silnici před domem, a pokoušel se mu jej odcizit tím, že poškodil uzamykání volantu a spínací skříňku a automobil roztlačel. Na základě popisu byl pachatel bezprostředně po oznámení zadržený, v době zadržení byl pod vlivem alkoholu, neměl při sobě osobní doklady, byla na místě obava, že se bude vyhýbat trestnímu stíhání či jinak mařit řádné objasnění věci. Výpovědi podezřelého bylo zjištěno, že do automobilu vnikl potom, co se vracel z restaurace a potřeboval se dostat do sousední obce, kde byl na návštěvě u známého. Automobil chtěl použít pouze k jízdě do sousední obce, kde by jej odstavil. K osobě podezřelého bylo zjištěno, že již byl odsouzený pro trestné činy krádež a porušování domovní svobody, byl mu uložený podmíněný trest odnětí svobody, v jehož výkonu se nacházel. Podezřelému J. Z. bylo dne 5. 12. 2006 sděleno podezření pro pokus trestného činu neoprávněné užívání cizí věci podle § 249 odst. 1 tr. zákona, po provedení dalších úkonů a shromáždění zpráv o osobě podezřelého byla věc i s osobou zadrženého předána státnímu zástupci, byl podán podnět soudci k ustanovení obhájce. Státní zástupce podal dne 6. 12. 2006 návrh na potrestání J. Z., za nesporné vzal skutečnosti, že podezřelý vnikl za užití násilí do motorového vozidla v úmyslu jej přechodně užívat, poškodil automobil, pokoušel se vozidlo nastartovat. Dne 7. 12. 2006 vydala samosoudkyně Okresního soudu v Hodoníně trestní příkaz, kterým byl obviněný J. Z. shledán vinen

pokusem trestného činu neoprávněné užívání cizí věci, a byl odsouzen k trestu obecně prospěšných prací ve výměře 200, hodin, trestní příkaz nabyl právní moci téhož dne.

6. Příklad na odstoupení od trestního stíhání osoby mladistvé

Dne 4. 7. 2006 bylo zahájeno trestní stíhání mladistvé dívky pro provinění řízení motorového vozidla bez řidičského oprávnění podle § 180d tr. zákona, kterého se dopustila tím, že dne 1. 7. 2006 v obci Násedlovice na pozemní komunikaci řídila osobní automobil, přestože nebyla držitelkou příslušného řidičského oprávnění. Mladistvá se k činu doznala, svého jednání litovala. Vypověděla, že automobil řídila potom, co jí klíče k vozu předal kamarád, s vozem ujela asi 1 km od místní diskotéky k místu svého bydliště, když ji zastavila a kontrolovala hlídka policie. S vozem jela z důvodu toho, že ji o to požádal kamarád, který byl pod vlivem alkoholu, ona předtím alkohol nepila, nezpůsobila kolizi. Vzhledem k okolnostem případu a osobě mladistvé, která nebyla dříve trestně stíhána, ani postižená za přestupek, v místě bydliště má dobrou pověst, ve škole má dobrý prospěch i v chování je hodnocena kladně, byl státnímu zástupci podán podnět k zastavení trestního stíhání mladistvé. Státní zástupce na základě předloženého návrhu a spisu rozhodl usnesením o odstoupení od trestního stíhání mladistvé, kdy vzhledem k okolnostem případu i osobě mladistvé shledal, že chybí veřejný zájem na jejím dalším trestním stíhání a toto je nadále neúčelné.

7. Příklad návrhu na uložení opatření podle § 90 odst. 1 zák. č. 218/2003 Sb.

Policejní orgán OŘ PČR v Hodoníně dne 22. 2. 2008 usnesením podle § 159a odst. 2 trestního řádu, s přihlédnutím k ustanovení § 11 odst. 1 písm. d) tr. ř., odložil trestní stíhání nezletilé Ivany L. pro trestný čin pohlavní zneužívání podle § 242 odst. 1 tr. zák., neboť ne nepřípustné z důvodu nedostatku věku. Tohoto činu jinak trestného se nezletilá dopustila tím, že v přesně neustanovenou dobu měla pohlavní styk s nezletilým T. T. i když jí bylo známo, že jde o osobu mladší 15 let. Vzhledem k tomu, že se nezletilá dopustila činu jinak trestného, kdy sice její chování před spácháním činu nevykazovalo podstatných nedostatků, nicméně vzhledem k tomu, že je nutno posílit zejména vliv rodinného prostředí i dětského domova, kde v současné době nezletilá bydlí, je třeba zvolit takové opatření, aby bylo možno působit na další výchovu nezletilé, kdy se jako nejvýhodnější opatření jeví dohled probačního

úředníka podle § 93 odst. 1 a) zák. č. 218/2003 Sb. Vzhledem ke shora uvedenému státní zástupce navrhl vydání rozsudku: Nezletilé Ivaně L. se ukládá dohled probačního úředníka.

Shrnutí:

V uvedených kazuistikách jsou uvedeny případy, které byly řešeny v pojetí retributivní i restorativní justice. V kazuistikách 1-2 i přes skutečnost, že pachatelé byli osoby mladistvé a jejich případy byly řešeny ve smyslu zákona o odpovědnosti mládeže v němž jsou uplatňovány v maximální míře principy restorativní justice, ale vzhledem k závažnosti trestné činnosti a v kazuistice 2 i k osobě mladistvého pachatele bylo na místě řešení ve smyslu odplatné justice, kdy tento zákon takové řešení připouští.

V kazuistikách 3-7 jsou pak v těchto případech plně uplatněny principy restorativní justice a to vzhledem k povaze méně závažných trestných činu nebo provinění a k povaze osob pachatelů, kdy ke konečnému řešení uvedených případů došlo způsoby, které jsou uvedeny v kapitolách 2, 3, 4 této práce, vyjma institutu narovnání, se kterým jsem se v praxi osobně neseťkal a i šetřením u sousedních okresů, byla situace obdobná s tím, že tento typ procesního odklonu je využíván ojediněle. Může to být zapříčiněno i skutečností, že oproti odklonu podmíněného zastavení trestního stíhání, který je využíván v podstatně ve větší míře, stačí nahradit škodu nebo se dohodnout na její uhrazení, kdežto u institutu narovnání krom této skutečnosti, je pachatel povinen zaplatit i něco navíc k obecně prospěšným účelům.

ZÁVĚR

Cílem bakalářské práce je teoretické shrnutí a porovnání základních principů retributivní a restorativní justice a vytvoření přehledu možností uplatňování obou modelů trestní justice v České republice. Prakticky pak doložit využitelnost a vhodnost uplatnění principů a institutů obou pojetí justice kazuistikami z praxe a posoudit vhodnost obou modelů trestní spravedlnosti v trestním řízení.

Na základě prostudování odborné literatury a výkladů odborných textů, byly v této práci popsány základní principy, teoretická východiska a cíle restorativní a retributivní justice a současné možnosti trestní justice ČR v souvislosti s legislativním zakotvením zákonných ustanovení obsahující prvky restorativní justice, dále pak možnosti řešení trestních věcí v pojetí retributivní a restorativní justice v České republice, rozdělení alternativ podle trestního práva hmotného a procesního, na jejichž základě jsou vymezeny alternativní tresty a opatření, odklony od potrestání. V další části této práce jsou vymezeny základní principy zákona č. 218/2003 Sb., je o soudnictví ve věcech mládeže a možnosti řešení trestné činnosti mládeže, ve kterém jsou maximálně uplatněny principy restorativní justice, které jsou pak promítány do zásad řízení ve věcech mládeže a do opatření ukládaným mládeži za protiprávní jednání. Dále pak v bakalářské práci věnována pozornost vzniku, činnosti a významu Probační a mediační služby a jejího postavení v systému trestního práva v neprocesních způsobech řešení trestních věcí mimo standardní trestní řízení. V závěru této práce je popsána a částečně rozebrána stručná charakteristika nového trestního zákoníku, některé změny a odlišnosti od dosavadního trestního zákona a změny připravované v souvislosti s rekodifikací trestního práva procesního. Přijetím nového trestního zákoníku a změny v připravované rekodifikaci trestního práva procesního se kategorizací trestných činů na jedné straně rozšíří prostor pro uplatnění alternativ a odklonů, na druhé straně se však zpřísní trestní represe zvýšením trestných sazeb u některých trestných činů. Závěrem jsou dále uvedeny kazuistiky případů trestního řízení ukončené jak v pojetí restorativní i retributivní justice, tak i v pojetí obou modelů, kdy se vzájemně prolínají a doplňují.

Koncept restorativní justice se zřejmě nebude vyvíjet jako protikladný nebo konkurenční model k tradičnímu systému retributivní justice, zejména pak ke skutečným, že restorativní přístupy je možno aplikovat pouze ve vhodných případech vzhledem k osobě pachatele a závažnosti trestného činu, a tam, kde je na místě nekompromisní reakce na

spáchaný trestný čin, budou nadále uplatňovány retributivní přístupy. Půjde spíše o vzájemné ovlivňování, prolínání a doplňování se obou směrů tak, že principy obou přístupů budou formovat další vývoj trestní justice. Pouze vyvážené využívání retributivních a restorativních modelů řešení trestních věcí může napomáhat k dosažení základního cíle moderní justice, kterým je spravedlivé posouzení jednotlivých případů a přiměřená reakce na protiprávní jednání.

RESUMÉ

V bakalářské práci jsou popsány základní principy, teoretická východiska a cíle restorativní a retributivní justice a současné možnosti trestní justice ČR v souvislosti s legislativním zakotvením zákonných ustanovení obsahující prvky restorativní justice, dále pak možnosti řešení trestních věcí v pojetí retributivní a restorativní justice v České republice, rozdělení alternativ podle trestního práva hmotného a procesního, na jejichž základě jsou vymezeny alternativní tresty a opatření, odklony od potrestání, jsou vymezeny základní principy zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a možnosti řešení trestné činnosti mládeže, ve kterém jsou maximálně uplatněny principy restorativní justice, které jsou pak promítány do zásad řízení ve věcech mládeže a do opatření ukládaným mládeži za protiprávní jednání. Je zde popsána činnost a význam Probační a mediační služby a jejího postavení v systému trestního práva a částečně je zde rozebrána stručná charakteristika nového trestního zákoníku.

ANOTACE

Bakalářské práce je zaměřena na teoretické shrnutí a porovnání základních principů retributivní a restorativní justice a vytvoření přehledu možností uplatňování obou modelů trestní justice v České republice, jako je uplatňování alternativního řešení trestních věcí úloha Probační a mediační služby v systému trestní spravedlnosti.

KLÍČOVÁ SLOVA

restorativní justice, retributivní justice, probace, mediace, Probační a mediační služba, alternativní opatření, alternativní tresty, odklony v trestním řízení, trestní spravedlnost, Probační a mediační služba

ANNOTATION

Baccalaureate work is bent on theoretic summary and comparison basic tenets retributivni and restorativni judiciary and creation survey possibility exercitation of both mock - ups penal judiciary in Czech republic, as is exercitation alternative solving penal thing exercise Probacni and mediacni services in system penal fairness.

KEYWORDS

restorativni judiciary, retributivni judiciary, probace, median, Probacni and mediacni service, alternative measures, alternative penalties, diversions in penal drive, penal fairness, Probacni and mediacni service

LITERATURA A PRAMENY

Zákony

1. Listina základních práv a svobod – Sbíрка zákonů č. 2 / 1993
2. Zákon č. 140 / 1961 Sb. – Trestní zákon ve znění pozdějších změn a doplňků
3. Zákon č. 141 / 1961 Sb. – Trestní řád ve znění pozdějších změn a doplňků
4. Zákon č. 169 / 1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody, v platném znění
5. Zákon č. 257 / 2000 Sb. o Probační a mediační službě
6. Zákon č. 218 / 2003 Sb. o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů
7. Zákon č. 40 / 2009 Sb. trestní zákoník

Literatura

9. JELÍNEK, J.; DRAŠTÍK, A.; HASCH, K. aj. *Trestní právo procesní*. Vydání 2. Praha:EUROLEX BOHEMIA, s.r.o., 2002. ISBN 80-86432-20—3
10. JELÍNEK, J.; MELICHAROVÁ, D. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. s poznámkami a judikaturou*. Praha: LINDE Praha, a.s., 2004
11. KARABEC, Z a kol. *Restorativní justice-sborník příspěvků a dokumentů*. Praha IKSP 2004, ISBN 80-7338-021-8
12. KEJDOVÁ, M. *Základy trestního práva*, IMS Brno 2006
13. KOTULAN, P. *Výzkum institutu podmíněného zastavení trestního stíhání*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1996. 81 s. Studie. ISBN 80-86008-16-9
14. MADAR, Z. a kol. *Slovník českého práva – I. a II. díl*. Praha: LINDE Praha, a.s., 2002. ISBN 80-7201-377-7
15. MUSIL, J.; KRATOCHVÍL, V.; ŠÁMAL, P. a kol. *Kurs trestního práva: trestní právo procesní*. Praha: C.H.BECK, 2003. ISBN 80-7179-678-6.
16. NEVORÁNEK, J., ŘEHOŘ, A. *Metodické pokyny pro zpracování bakalářské práce*. Brno: Institut mezioborových studií Brno, 2004.
17. ROZUM, J.; KOTULAN, P. *Výzkum institutu narovnání*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999. 162 s. Studie. ISBN 80-86008-58-4
18. SOTOLÁŘ, A.; PÚRY, F.; ŠÁMAL, P. *Alternativní řešení trestních věcí v praxi*. Praha: C.H.BECK, 2000. ISBN 80-7179-350-7
19. ŠÁMAL, P.; KRÁL, V.; BAXA, J. aj. *Trestní řád. Komentář. I. a II. díl*. 4. vydání. Praha: C.H.BECK, 2002. ISBN 80-7179-634-4

20. ŠÁMAL, P.; PÚRY, F.; RIZMAN, S. *Trestní zákon. Komentář*. 4. vydání. Praha: C.H.BECK, 2001. ISBN 80-7179-579-8
21. ŠÁMAL, P.; VÁLKOVÁ, H.; SOTOLÁŘ, A. aj. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže. Komentář*. 1. vydání. Praha: C.H.BECK, 2004. ISBN 80-7179-829-0
22. VĚTROVEC, V.; NEDOROST, L.; SOVÁK, Z. aj. *Zákon o mediaci a probaci*. Praha: EUROLEX BOHEMIA, s.r.o., 2002. ISBN 80-86432-32-7
23. ZEHR H., *Úvod do restorativní justice*, SPJ Praha 2003, ISBN 80-902998-1-4

Periodika

KARABEC Z., Účel trestání, *Kriminalistika*, 2/2000, ročník 33

KARABEC Z., Možnosti sankční politiky, *Kriminalistika* 3/2001, ročník 34

KARABEC Z., Nové možnosti pro trestní justici, *Kriminalistika* 2/2003, ročník 36

URBÁNEK, J. Trest obecně prospěšných prací v Nizozemském království a v České republice.

Trestněprávní revue 7/2003

LORTIE, S.-POLANSKI, M.- SOTOLÁŘ, A.- VÁLKOVÁ, H.: Soudnictví pro mladistvé v Kanadě a v České Republice, *Trestněprávní revue* 2/2004

Internetové zdroje

<http://www.pmscr.cz/>

<http://www.portal.justice.cz/>

<http://www.mvcr.cz/>

http://www.spj.cz/oop/tresty/frm_tresty.html

www: < [http://www.ped.muni.cz/wsocedu/virtual/pdf/Nedorost_Mediace2-3% 20- ASPI%20 restorativere tribut.pdf](http://www.ped.muni.cz/wsocedu/virtual/pdf/Nedorost_Mediace2-3%20-ASPI%20restorativere tribut.pdf)>